

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

2016

Zuzana Procházková

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Sociální a humanitární práce

Zuzana Procházková

*Interkulturní citlivost české společnosti
pohledem odborníků v oblasti interkulturních
vztahů*

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Valouchová, Ph.D.

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité zdroje uvedla v závěrečném seznamu.

V Olomouci 11. 2. 2016

Zuzana Procházková

Poděkování

Na tomto místě chci poděkovat zejména vedoucí práce Mgr. Pavlíně Valouchové, Ph.D. za odborné rady, připomínky a konstruktivní kritiku v průběhu tvorby této práce. Velký dík patří Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za užitečné počáteční podněty a diskuze. Ráda bych také poděkovala Dr. Ardinu Ramani, Ph.D., díky jehož kurzu Cultural Sensitivity and Intercultural Competencies jsem se začala o toto téma intenzivně zajímat. Samozřejmě bych ráda poděkovala také všem účastníkům výzkumu, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout.

Obsah

Úvod.....	5
A Teoretická část	7
1 Vymezení problémové situace – analýza potřeby.....	7
1.1 Teoreticko-kritická analýza stavu výzkumu a poznání.....	7
2 Formulace výzkumného cíle a účel výzkumu.....	9
3 Formulace výzkumných otázek.....	10
4 Formulace výzkumného přístupu.....	11
5 Teoretický rámec.....	12
5.1 Vztah společnosti a kultury.....	12
5.2 Interkulturní vztahy.....	20
5.3 Interkulturní citlivost.....	30
6 Etické aspekty výzkumu.....	35
B Praktická část	36
1 Metoda získávání dat: polostrukturovaný hloubkový rozhovor.....	36
1.1 Přípravná část a tvorba tazatelských okruhů.....	37
1.2 Tvorba tazatelských okruhů.....	37
1.3 Vstup a upevnění kontaktu.....	38
1.4 Jádro interview.....	38
1.5 Závěr a ukončení.....	39
2 Metoda výběru vzorku.....	40
3 Výzkumný design a analýza kvalitativních dat.....	41
4 Výstupy výzkumu.....	42
4.1 Kultura a společnost.....	42
4.2 Interkulturní citlivost.....	44
4.3 Faktory ovlivňující interkulturní citlivost české společnosti.....	45
4.4 Projevy úrovně interkulturní citlivosti české společnosti.....	48
4.5 Potenciál české společnosti v oblasti interkulturní citlivosti.....	54
5 Shrnutí analýzy dat.....	59
Závěr.....	62
Zdroje.....	64

Úvod

Kultura má klíčovou a nenahraditelnou roli v každé společnosti. Je unikátním prvkem procesu socializace, v souvislosti s utvářením identity a vědomím sounáležitosti jedince. Na základě této osobní důležitosti, každé společenství inklinuje k ochraně a výlučnému primátu vzájemně sdílených hodnot, tradic a zvyků. Míra této ochrany a prvenství vlastní kultury velmi souvisí s přístupem k cizím kulturám a uvědomováním si rovnosti kultur (Petrušek, 1994, s. 43, 44).

To, jak jedinec nebo společnost vnímá ostatní kultury, lze hodnotit na základě škály vytvořené Dr. Miltonem Bennettem, nazvané škálou interkulturní citlivosti. Koncept interkulturní citlivosti není v české společnosti příliš známý. Nicméně v souvislosti s uprchlickou a migrační vlnou do střední Evropy je právě kulturní diversita ohniskem mnoha diskuzí a rozporů. Týká se však i jiných kultur, se kterými je Česká republika konfrontována – romské, vietnamské, ukrajinské a dalších. Interkulturní citlivosti se tedy jeví jako důležitý aspekt pro respektující přistupování k tématům souvisejícím s budoucím vývojem evropské kultury a zároveň jako velmi aktuální výzva pro sociální práci. (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 72).

Cílem práce je zprostředkovat ucelený, širokospektrý, akademický pohled odborníků, zainteresovaných do interkulturních a zjistit, jak hodnotí úroveň interkulturní citlivosti české společnosti. Domnívám se, že právě názory těchto odborníků mohou přispět k nalezení nových souvislostí v oblasti interkulturních vztahů. Zároveň mohou být užitečné neziskovým organizacím, pracujícím s českou veřejností a organizačními složkami státu, převážně v rámci antiopresivního přístupu.

Mojí prioritní motivací je dlouhodobý zájem o problematiku interkulturních vztahů. Touto oblastí jsem se začala zabývat na základě dvouletého kurzu kulturní citlivosti a interkulturních kompetencí, absolvovaného v rámci studia na Vyšší odborné škole sociální CARITAS Olomouc. Téma interkulturní citlivosti jsem zvolila také na základě vlastních zkušeností s cizími kulturami a dočasně přemístěnými osobami. Možnost se seznámit s těmito lidmi blíže, jsem měla na své praxi v Indii, ale také na chorvatsko – srbském hraničním přechodě Berkasovo – Bapska. Určitou roli hrají také aktuální nálady ve společnosti, jež mě motivují k poodhalení mnoha neznámých, souvisejících s úrovní interkulturní citlivosti české společnosti.

Tato práce vznikla v kontextu tvorby absolventské práce s názvem „*Projekt výzkumu interkulturní citlivosti české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů*“¹ a je jejím souvislým pokračováním.

Empirická práce je koncipována jako dva přirozeně navazující celky empirického výzkumu – teoretická a výzkumná část. V teoretické části je konkrétně vymezena problémová situace a popis procesu provedené teoreticko-kritické analýzy. Dále je formulován cíl výzkumu a výzkumné otázky, jež reagují na definovanou problémovou situaci a logicky na sebe navazují. Je zde také stanoven a odůvodněn výzkumný přístup, který byl zvolen na základě zhodnocení všech předchozích oblastí. Následuje kapitola, vysvětlující stěžejní teoretické souvislosti výzkumu. Posledním, ale neméně důležitým bodem teoretické části jsou etické otázky, které souvisí uskutečněním výzkumu.

Ve výzkumné části je interpretován průběh výzkumu a jeho výsledky. Je zde popsána metoda a proces získávání dat, způsob výběru účastníků výzkumu, ale také osvětlen a zdůvodněn použitý výzkumný design a proces deskripce dat. V závěrečné kapitole s názvem *Výstupy výzkumu* jsou detailně popsány výsledky výzkumu a nové hypotézy.

Následuje závěr, kde jsou předložena hlavní zjištění výzkumu a zdůrazněny jejich významy. Jsou zde také reflektovány limity toho výzkumu, na jejichž základě jsou předloženy možné návrhy pro příští badatele.

¹ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

A Teoretická část

1 Vymezení problémové situace – analýza potřebnosti

Dle Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 22) je důležité nejdříve vymežit výzkumný problém a výzkumný záměr. V logické návaznosti na to, zvolit výzkumnou metodu a přístup. Na základě těchto informací je práce koncipována dle racionálních návazností průběhu výzkumu, nikoliv jako striktní dělení na teoretickou a empirickou část, obsahující definované kapitoly. Zmíněné kapitoly se totiž prolínají a vzájemně na sebe navazují, proto jsem zvolila následující uspořádání.

Preissová-Krejčí, Cichá a Gulová (2012, s. 15-16) připomínají, že historicky byla Česká republika zemí, z níž se většinou spíše emigrovalo. S příchodem uprchlické a migrační vlny do střední Evropy a nekončící globalizací, se Česká republika stává potenciální možnou cílovou destinací uprchlíků a domovem některých národnostních menšin. Tento proces transformace vzbuzuje v české společnosti mnoho emocí. Bohužel, v poslední době i radikálních. Kladu si tedy otázky: „*Jak se projevuje úroveň interkulturní citlivosti české společnosti? Jaké jsou faktory ovlivňující úroveň interkulturní citlivosti české společnosti a jaké jsou možnosti zvýšení úrovně interkulturní citlivosti české společnosti? Existují nějaké souvislosti?*“

To jsou otázky, na které jsem ani po teoreticko-kritické analýze dostupných zdrojů, nenašla uspokojivé odpovědi. Na základě nízké zpracovanosti tohoto tématu napříč českou společností, v kontrastu s vášnivými diskuzemi a rozpory ve společnosti ohledně cizích kultur, jsem se rozhodla zpracovávat právě tohle téma. Nemyslím si, že moje práce sehraje jakkoliv závrtnou roli v kontextu této nelehké politicko-společenské situace. Může však být zajímavým náhledem do komplikovaných projevů úrovně interkulturní citlivosti české společnosti a prvotním impulzem k dalším výzkumům této zatím nepříliš známé tváře české společnosti.

1.1 Teoreticko-kritická analýza stavu výzkumu a poznání

V počátcích tvorby metodologické části práce jsem považovala za žádoucí vyhledat, zhodnotit a popsat dostupné zdroje, týkající se tématu interkulturních vztahů v české společnosti. V potaz jsem vzala zdroje bibliografické, internetové, ale i

časopisecké články nebo výzkumné studie. Velmi podrobně se teoreticko-kritickou analýzou zabývám v projektu výzkumu této práce.²

Níže zmiňuji pouze bibliografické zdroje. Specifickým konceptem interkulturní citlivosti se v českém prostředí nezabývá žádný autor. Pouze v odborných periodících jsou jisté náznaky začínajícího bádání a vědecké diskuse na toto téma. Pozornost vědeckých autorů je však orientovaná na příbuzná témata jako je multikulturalismus, interkulturní psychologie, interkulturní komunikace, multikulturní výchova a interkulturní vzdělávání nebo přímo interkulturní kompetence.

Velmi produktivním autorem na poli interkulturních vztahů je profesor Jan Průcha (2007, 2010, 2011), který je jedním z představitelů moderní pedagogiky v kontextu cizích kultur. Dalšími velmi výraznými autorkami jsou Monika Morgensternová a Lenka Šulová (2007, 2011). Za zmínku jistě stojí také tvorba Jakuba Hladíka (2014), zaměřená převážně na multikulturalismus. Inspirativní pro mě byla také díla Dany Moree (2008, 2014, 2015).

V zahraniční literatuře se k tématu interkulturní citlivosti vyjadřují autoři častěji. Nejznámějším je Milton J. Bennett (1993, 2003, 2004) proslulý svým konceptem škály interkulturní citlivosti. Známy je také William E. Cross, Jr. (1995, 1996), díky svému Nigrescence modelu, ale také Michael Byram (1997, 1999) nebo Darla K. Deardorff (2004, 2009).

² Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

2 Formulace výzkumného cíle a účel výzkumu

Pro stanovení cíle je nutné nejprve určit, pro jakou skupinu lidí budou naše cíle relevantní, komu budou určeny. Švaříček a Šed'ová (2014, s. 62) nazývají takovou skupinu lidí jako „*referenční skupinu*“. Referenční skupinou tohoto výzkumu by mohly být neziskové organizace pracující s veřejností i organizačními složkami státu v kontextu interkulturních vztahů (uprchlictví, migrace, menšiny) a antiopresivního přístupu. Dále pak studenti souvisejících studijních oborů. Případně také další výzkumníci, neboť považují oblast interkulturních vztahů za poměrně skromně zmapovanou.

Maxwell (podle Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 63) definoval tři druhy cílů:

1. **Intelektuální cíl** popisuje, jaký vliv bude mít práce na akademické prostředí, jakým způsobem ho obohatí. Intelektuálním a pro tuto práci stěžejním cílem je zprostředkovat ucelený, širokospektrý, akademický pohled odborníků, zainteresovaných do interkulturních vztahů a zjistit, jak hodnotí úroveň interkulturní citlivosti české společnosti. Domnívám se, že názory těchto odborníků mohou přispět k nalezení nových souvislostí v dané problematice. Souvisejícím cílem je zmapovat pravděpodobné příčiny projevů nižší úrovně interkulturní citlivosti a poukázat na možné způsoby rozšíření tohoto přístupu. Záměrem práce je také upozornit na limity tohoto tématu v prostředí České republiky.
2. **Personální cíl** vystihuje, jaký bude mít práce osobní přínos pro badatele. Zde bych zmínila, že studuji obor Sociální a humanitární práce, a v souvislosti se současnou uprchlickou a migrační vlnou, by i pro mě osobně bylo velmi zajímavé, poodhalit proměnné uvnitř této problematiky. Neboť jsem překvapená z reakcí české společnosti doprovázejících příchod uprchlíků a migrantů, jež naráží převážně na odlišnost cizích kultur.
3. **Praktický cíl** konkretizuje, jaký reálný dopad bude práce mít. Nepřeceňuji význam této práce, neboť se jedná o můj první empirický výzkum. Praktický dopad by se mohl projevit na výše zmíněných referenčních skupinách.

Cílem práce není zjistit, zda je, či není česká společnost interkulturně citlivá. Neboť k takovému závěru nelze dojít prostřednictvím subjektivních názorů několika odborníků, zabývajících se přímo či nepřímo souvisejícími tématy.

3 Formulace výzkumných otázek

Formulace výzkumných otázek je důležitá ke správnému sestavení výzkumu tak, aby směřoval k naplnění stanovených cílů a následně udržoval badatele v konkrétní oblasti výzkumu (Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 69).

Výzkumné otázky jsem na základě několika faktorů mnohokrát měnila. Detailněji se tímto procesem zabývám v projektu výzkumu této práce.³ Velkou roli sehrál nedostatek odborné literatury, ale také předvýzkum, jež jsem realizovala a následně hodnotila.

Pro tvorbu hlavní výzkumné otázky, vedlejších výzkumných otázek a tazatelských otázek jsem volila Wengrafův „pyramidový model“ (Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 166).

Hlavní výzkumná otázka je rozvinuta na vedlejší výzkumné otázky a tyto otázky jsou rozčleněny do tazatelských okruhů pro rozhovor (Švaříček a Šed'ová, 2014, s. 166). Tyto okruhy jsou popsány níže, v praktické části práce v kapitole 1. Metoda získávání dat.

Hlavní výzkumná otázka:

Jak se pohledem odborníků projevuje úroveň interkulturní citlivost české společnosti?

Vedlejší výzkumné otázky:

Jaké jsou faktory ovlivňující úroveň interkulturní citlivosti české společnosti?

Jaké jsou možnosti zvýšení úrovně interkulturní citlivosti české společnosti?

³ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

4 Formulace výzkumného přístupu

Stěžejní knihou pro moji výzkumnou práci se stala kniha Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 17), jež definuje kvalitativní výzkum následovně. *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hloubkových datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu. Záměrem výzkumníka provádějícího kvalitativní výzkum je za pomoci celé řady postupů a metod rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.“*

Dle Dismana (2002, s. 285) je kvalitativní výzkum nenumerické, empirické šetření, prostřednictvím jehož výsledků je interpretována sociální realita, fungování lidí v sociálním prostředí. Po stanovení výzkumného problému a záměru jsem definovala jako nejlépe vyhovující nenumerické šetření prostřednictvím kvalitativního výzkumu. Neboť to, jak se česká společnost projevuje je proces unikátní, kvantitativně náročně uchopitelný a proměnlivý v čase (podléhá kontextuálním i procesuálním změnám). Což jsou aspekty, jež v komparaci s jinými přístupy, evokují k použití kvalitativního přístupu (Mioviský, 2006, s. 18).

Logikou využívanou u kvalitativního výzkumu je indukce, tedy formování nového porozumění reality prostřednictvím pozorování, získávání dat, nalézání souvislostí a podobností mezi nimi. Na základě toho, mohou vznikat nové hypotézy, nové způsoby porozumění a nové teorie (Disman, 2012, s. 286).

Převážně z charakteru zkoumaného problému, ale také na základě mého osobnostního nastavení jsem vyvodila, že zajímavější bude tvořit hypotézy na základě získaných dat, objevovat souvislosti a vztahy uvnitř zkoumané problematiky.

Výsledky kvalitativního výzkumu jsou všeobecně méně reliabilní, neboť hypotézy vycházející z výzkumu jsou hůře generalizovatelné. Dle Dismana (2012, s. 286) volnější pravidla kvalitativního výzkumu však poskytují možnost překvapivých pravidelností a vysokou validitu. Jako alternativou k zajišťování validity je možné využít metodu triangulace, jež funguje na principu zkoumání prostřednictvím několika metod. Neboli ověřováním z více zdrojů (Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 204).

5 Teoretický rámec

Teoretický rámec slouží jako pomyslná hranice, v nichž by se badatel, ale také účastníci výzkumu měli pohybovat. Strauss a Corbinová (1999, s. 27) popisují pojem „*teoretická citlivost*“, jež referuje o badatelově znalosti a orientaci v daném tématu a závisí na badatelově profesní a osobní zkušenosti.

Švaříček a Šedřová (2014, s. 67-68) definovali tyto základní funkce teoretického rámce:

- udává směr při formulování výzkumného problému, upozorňuje na prázdná místa v literatuře, poskytuje podněty,
- umožňuje srovnat vlastní výsledky výzkumu s již existujícími teoriemi,
- vytváří formální rámec, v němž lze propojovat dílčí témata,
- v návrhu výzkumu dokládá badatelovu elementární znalost tématu,
- teoretická citlivost.

Teoretický rámec byl vytvořen v návaznosti na výzkumné otázky a detailněji je popsán v projektu výzkumu této práce.⁴ Nicméně i následující výčet je dostačující k objasnění základních souvisejících konceptů.

V této podkapitole se pokusím stručně definovat základní koncepty, spojené s výše uvedenými výzkumnými otázkami. Obsáhlost těchto témat je opravdu široká, proto musím zdůraznit, že se rozhodně nejedná o kompletní teoretické pokrytí jednotlivých konceptů. Následující výčet je spíše nezbytnou redukcí, kterou však považuji za relevantní.

5.1 Vztah společnosti a kultury

Podle Anthonyho Giddense (1999, s. 32) jsou společnost a kultura úzce spjaty. Dokonce, že jejich existence je vzájemně podmíněna. Bez společnosti by nemohla existovat kultura. Ale také naopak, na světě neexistuje společnost bez kultury. Giddens (1999, s. 32) nazývá společnost „*systémem vzájemných vztahů*“ a Miloslav Petrušek (1994, s. 32) označuje kulturu za „*sociální vztah*“, který zrcadlí partnerství mezi člověkem, společností a přírodou.

Franz Boas (podle Soukup 2000, s. 49) pojmenoval vztah člověka a kultury jako „*kulturní determinismus*“. Tvrdil, že člověk je odrazem jeho kultury a zdůrazňoval

⁴ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

obrovskou tvárnost každého jedince, na kterého nemá až takový vliv jeho vlastní zkušenost, ale spíše kulturní tradice. Podle Boase (podle Soukup 2000, s. 49) můžeme kulturu sledovat ve třech různých dimenzích. První oblast můžeme nazvat jako vztah člověka s přírodou, tedy to jak jedinec koresponduje s přírodním prostředím, ve kterém žije. Druhou dimenzi můžeme nazvat jako vztahovou, orientující se na vztahy v rodině, komunitě, mezigenerační vztahy a jiné podobné. Třetí je koncipována na základě subjektivních reakcí jedince na předchozí dvě, například etika, estetika nebo náboženství.

Kultura je mnohdy mylně vnímána pouze prostřednictvím umění, jehož produkty jsou divadelní představení, koncerty vážné hudby, výtvarné umění nebo architektura. Předchozí výčet je však pouze výčtem výsledků lidských aktivit, které vycházejí z nitra člověka. Jak zdůrazňuje Robert Lawless (1996, s. 39), umění jakožto výsledek činnosti nějaké kultury je dle sociálních vědců možné za kulturu považovat. Dle Petruska (1994, s. 32) se v tomto případě jedná o kulturu v širším smyslu. Zde kultura vzniká prostřednictvím aktivní a tvořivé činnosti lidí a směřuje k osvojení světa a uspořádání hodnotového systému.

Pro účely této práce budeme na kulturu nahlížet v užším smyslu, tedy jakožto na kulturu, která vzniká prostřednictvím předávání lidových vzorců chování, a která se zabývá jedincem spíše z pohledu sociologického.

Pojem kultura spadá svojí povahou do kategorie společenských věd, neboť se obvykle užívá v souvislosti s obory zabývajícími se lidským chováním. Tak jako pro ostatní vědecká označení, i pro kulturu existuje široká škála definic. Konkrétní znění dané definice závisí na autorovi a oboru společenských věd, v souvislosti s nimiž byla daná definice vytvořena.⁵

Dle Lawlesse (1996, s. 42) snaha pochopit a vymezit kulturu vznikla z potřeby pokusit se vysvětlit odlišné společnosti. Ta se stávala nutkavou v období okolo 16. století, kdy převážně Evropané objevovali nové země a s nimi jejich kultury. Autorem jedné z prvních společensky uznávaných vymezení kultury z roku 1871 je Edward Burnett Tylor „*Kultura v širším etnografickém smyslu je komplexní celek zahrnující poznání, víru, umění, morálku, zákony, zvyky a ostatní způsobilosti a návyky, které člověk získal jako člen společnosti.*“ (podle Lawless, 1996, s. 42)

⁵ Dr. Ardin Ramani. MMU: Intercultural studies, One Year Certificate Programme. List of Cultural Descriptors. s. 1-2. 2013/2014.

Vztah mezi kulturou v širším a užším smyslu je zpracována také pomocí „*ledovcového modelu kultury*“, který dělí prvky, jež jsou součástí kultury, na viditelné a neviditelné. Stejně jako u ledovce, neviditelná část tvoří širokou a velmi důležitou základnu, z níž vychází vrcholek ledovce. Vrcholem je myšlena výše zmíněná kultura v užším smyslu, tedy architektura, umění, hudba nebo jazyk a jiné. Základnu ledovce je výše také zmíněna kultura v širším smyslu, tedy historie, normy, hodnoty a jiné další (podle MŠMT, T – KIT, 2007, s. 18-20).

Geertz (2000, s. 105) ale také Samora, Porter a MacDaniel (2012, s. 49) zdůrazňují, že kultura je nikdy nekončící proces, který by měl expandovat ve všech směrech. Novější definice kultury zdůrazňuje prostor pro vývoj a interpretaci pojmů „*význam*“ a „*symbol*“.

„*Kultura označuje historicky předávaný vzorec významů obsažených v symbolech, systém zděděných pojetí vyjádřených v symbolické formě, prostředky, kterými lidé komunikují, zachovávají a rozvíjejí svou znalost života a postoj k němu.*“ (Geertz, 2000, s. 105)

Existuje několik rysů, které jsou pro kulturu společné. Jak uvádí Lawless (1996, s. 46-66), kultura je sdílená, symbolická, integrovaná, racionální, dynamická, adaptivní a naučená.

Kulturu, která nám je vlastní, sdílíme se stejně koncipovaným společenstvím, které akceptuje stejné lidové modely. Uznáváme společné hodnoty, tradice, pravidla, respektujeme stejné zákony, používáme stejný jazyk. Právě řeč je typickým symbolickým nástrojem, kterým je kultura předávána a sdílena. Ale i hudbu, tanec, architekturu nebo třeba způsob nahlížení na krásu žen, můžeme považovat za symbolický projev kultury. Stručně řečeno může to být vše, co má pro danou skupinu lidí hlubší, společný, historicky opodstatněný význam a důležitost, na základě přiřazených významů (Lawless 1996, s. 53-58).

Integritu kultury lze popsat jako kontinuitu neboli vzájemnou propojenost vlivů působících při interakci kultury. Určitá aktivita, má vždy nějaký vliv na další vývoj situace v dané kultuře. Lawless (1996, s. 58-66) popisuje, že dalším rysem kultury je racionálnost. Ač se nám může zdát, že „*necivilizované společnosti*“ provádí různé činnosti, zvyky nebo tradice, které nemohou mít žádné opodstatnění, je důležité zdůraznit, že všechny tyto obyčeje mají pro místní lidi velmi racionální zdůvodnění, pramenící z jejich zřetelného přesvědčení. Gellner (1999, s. 140) nepopírá, že kultura je racionální, ale upozorňuje na autoritativní charakter kultur, který se projevuje ve zdánlivě neviditelné nedostupnosti pro nečleny společnosti. Nezná-li někdo danou kulturu, je pro něj velmi těžké snažit se tuto kulturu pochopit. Kultura totiž nevychází vždy z všeobecně uznávaných logických vzorců, ale její původ velmi často pramení ze zkušeností, tradic, zvyků té dané společnosti. Tyto

projevy jsou pro cizince v nové kultuře jen velmi těžko pochopitelné. Samora a kol. (2012, s. 69) upozorňují, že každý národ je v některých aspektech velmi civilizovaný a v jiných zase méně.

Lawless (1996, s. 66) říká, že aby byly kultury schopny přežít v různých dobách, musí být dynamické neboli flexibilní a adaptační vůči novým podmínkám daného prostředí. Petrusek, (1994, s. 32) označuje kulturu za komplikovaný na sociální proces, který podléhá určité evoluci. Diamond (podle Blackmoreová, 1997, s. 49) uvádí v knize Teorie memů příklad přechodu prvobytně pospolné společnosti od lovců a sběračů k zemědělsky orientovaným společenstvím.

Kulturu je tedy možné považovat za sociální dědictví, přirozeně transformované procesem učení během života jedince v určité společnosti (Lawless, 1996, s. 46).

Nejmarkantnějším rysem kultury je, že je naučená. Člověk nepřichází na svět jako člen společnosti, nýbrž že se pomocí učení kultury společnosti, ve které žije, postupně stává plnohodnotným členem této společnosti (Lawless, 1996, s. 46-52).

Důležitost role kultury je pro jednotlivce i pro celou společnost nezpochybnitelná. Petrusek (1994, s. 43, 44) nazývá kulturu také komplikovaným „sociálním jevem“, neboť vliv kultury na jednotlivce se projevuje v několika oblastech lidského života. Převážně skrze socializaci se jedinec učí porozumět kultuře jeho společnosti, vnitřně se ztotožnit s hodnotami a normami, jež naše společnost uznává a jejichž dodržování vyžaduje. Stěžejní význam socializace spočívá v osvojování si elementárních vzorců chování, respektive získání dovednosti hraní sociálních rolí. Samora a kol. (2012, s. 2) definují kulturu jako pravidla pro hraní sociálních rolí. Je nutné absolvovat všechny tři stádia socializace, promítající se do porozumění, internalizace a jednání (Petrusek, 1994, s. 43).

Socializaci můžeme dle časové osy procesu nebo osob, skupin, které jedince ovlivňují rozdělit na primární a sekundární. Při primární socializaci jsou hlavními aktéry rodina a škola, v sekundární vrstevníci a média. Mimo jiné lze socializaci dělit na formální a neformální. Obvykle však větší část socializace probíhá neformální cestou předávání kulturních vzorců (Lawless, 1996, s. 46-52).

Zygmunt Bauman a Tim May (2010 s. 43-49) rozdělují společnost, respektive lidi, kteří nás obklopují na dvě skupiny „my“ a „oni“. „My“ definuje jako skupinu „in-group“, která je nám blízká, jsme v ní rádi, cítíme se v ní bezpečně a cítíme se její součástí. Víme, jak se v ní máme chovat, co je dobré, co je špatné, dává nám pocit sounáležitosti. Zatímco skupina „oni“ neboli „out-group“ je pro nás cizí, nebezpečná. Nepatříme k ní, a ani k ní patřit nechceme, máme vůči ní mnoho předsudků a podezření. Podle Baumana a Maye

(2010, s. 43-49) se jedná o obraz, který o sobě vytváří určitá skupina a s níž se ztotožňují její členové, snahu vymezit se vůči skupině „oni“.

Samora a kol. (2012, s. 20) nazývají kulturu „*kolektivním naprogramováním myšlení jednotlivce*“, které umožňuje rozdělení na „*my*“ a „*oni*“.

Pro jednotlivce je velmi důležité vymezení vlastní identity skrze to, k jaké skupině se jedinec řadí, jaké používá komunikační a interakční vzorce, jak vnímá sám sebe. Mezi osobní a kolektivní identitou je tedy velmi úzký vztah. Tento vztah můžeme nazvat jako „*sociogenním*“, neboť individuální vědomí vzniká skrze proces socializace a souběžně s tím, umožňuje počátek společenství. Assmann ve své knize *Kultura a paměť* (2001, s. 36-38) zmiňuje také pojem „*kolektivní paměť*“, který je úzce spjat s pojmem kolektivní identita. Možnost sdílet s určitou skupinou minulost, nám dává pocit sounáležitosti. Tato paměť se soustředí na fixní historické body, ale v konečném důsledku je poměrně redukována.

Morgensternová a Šulová (2007, s. 35) používají označení „*kulturní identita*“. V průběhu socializace dochází k utváření „*kulturní identity*“ jedince neboli formování vědomí jedince o náležitosti k určité kultuře a rolím v ní běžných. Současně se formuluje pocit sounáležitosti s určitou skupinou, tedy skupinová identita.

Geert Hofstede (podle Průcha, 2010, s. 33-34) zdůrazňuje důležitost pojmu „*národní kultura*“, jež slouží jako kontrolní mechanismus pro udržení společnosti. Označuje příslušnost jedince k určitému národu. Popisuje, že z každé sociální skupiny, jíž je jedinec členem, si odnáší některé kulturní rysy a jedním z nich je právě kultura národa. Členové různých národních kultur hravě rozeznávají odlišnost členů jiných kultur jako jsou jazyk, reakce, oblékání, tradice a mnohé další. Velkou roli hrají také hodnoty, jež se projevují ve sdílených normách, názorech, postojích a preferencích dané skupiny.

Specifikum určité společnosti je manifestováno skrze projevy konkrétní kultury, které můžeme nazvat „*zjevnou kulturou*“. Toto specifikum vychází ze zakořeněných šablon chování členů společenství a je děděno z generace na generaci. Procesu dědění kultur se říká „*enkulturace*“. Je však důležité zmínit, že kulturu si jedinec osvojuje učením, nelze ji tedy rozumět skrze dědičné procesy. Současně jsou koncipována také nová očekávání a přesvědčení. Tento proces utváření nových šablon chování označujeme jako „*mentální kulturu*“. Obě tyto aktivity lze považovat za kulturu – to, co je děděno i to, co na základě nebo v opozici toho současně vzniká (Lawless, 1996, s. 39).

Díky kultuře dochází také k vytváření modelů společenských institucí a systémů. Instituce jsou mnoha kulturními antropology a etnology označovány za střed každé kultury (Szczepanski, 1966, s. 40).

Každou záměrnou aktivitu, která vede k uspokojení konkrétní nebo fiktivní potřeby, lze nazývat institucionalizovaným jednáním. Umění institucionalizovat lidské činnosti je základním kamenem vzniku kultury, odlišuje lidské jednání od půdového jednání zvířat (Keller, 1992, s. 54).

Jósef Szczepanski (1966, s. 75) popisuje smysl existence společenských institucí jako oboustranně prospěšné partnerství, v němž zúčastněné strany vykonávají své závazky. Kvalita uskutečňování těchto závazků má vliv na stabilitu společenských vztahů a společenského života.

Dle Kellera (1992, s. 55) lze instituce dělit na funkcionální a antropologické. Z funkcionálního hlediska jsou instituce nástroj k uspokojení společenské potřeby. Z antropologického hlediska slouží instituce k uspokojování spíše osobních potřeb a nemusí sloužit ke společně prospěšnému zájmu.

Szczepanski (1966, s. 77) dělí instituce na základě společenského záměru, který zastupují na ekonomické, politické, výchovné a kulturní, sociální a náboženské. Výsledný efekt fungování společenských institucí se odvíjí od pečlivě vymezeného cíle působnosti, fungující dělby práce, stupně odosobnění vykonávaných činností a komfortních vztahů s ostatními společenskými institucemi. Vliv společenských institucí na společnost je v současnosti velmi výrazný a roste s jejím rozvojem.

Lidská společnost se vyznačuje některými rysy, které lidem pomáhají definovat jejich kulturu a sami sebe jako kulturní bytosti. Mezi základní patří například etnicita, rasa, národnost, náboženství nebo socioekonomický status.⁶

V souvislosti s kulturou bývá právě etnicita často zaměňována za kulturu. Etnicita popisuje odlišnou, minoritní kulturu v majoritní společnosti. Toto slovo pochází z řečtiny a v původním významu „*ethnos*“ znamená kmen, národnost nebo skupinu lidí. Etnicita je soubor společně sdílených znaků, založených na náboženství, jazyku, tradicích, zvycích, fyzických podobnostech, historii a dalších pro člověka důležitých hodnotách. Příkladem mohou být Kurdové v Turecku, kteří mají turecké občanství, jako vlastní však vnímají také

⁶ Dr. Ardin Ramani. MMU: Intercultural studies, One Year Certificate Programme. List of Cultural Descriptors. s. 1-2. 2013/2014.

kurdskou kulturu.⁷ Dle Průchy (2011, s. 24) je etnicita soubor rasových, jazykových, teritoriálních, a historických faktorů, které ve spojení s vědomím společného původu, vytvářejí etnickou identitu jedince.

Rasa je pojem, sloužící k segregaci lidské společnosti, na základě biologických rysů jako typ vlasů, barva pleti, očí, tělesné proporce, vzrůst a jiné. Jedná se v podstatě o etnickou skupinu, která je diferencovaná na základě fyzických viditelností. Jedinec však může mít odlišnou rasu i etnicitu.⁸ Průcha (2011, s. 37) zmiňuje pojem „*rasová taxonomie*“, který pokrývá členění lidské společnosti na základě fyzických rysů na europoidní rasu, mongoloidní rasu a rasu negroidní.

Národnost je zpravidla spojována s příslušností k určitému národu nebo etniku. Průcha (2011, s. 29) definoval národnost jako „*příslušnost ke skupině osob se společným původem, kulturou, případně jazykem, náboženstvím nebo jinou charakteristikou, které ji odlišují od ostatní populace.*“

Náboženství i socioekonomický status jsou dva deskriptory, jejichž prostřednictvím lidé sami sebe vnímají jako kulturní bytosti. Jedná se role, které jsou získané, takže je na rozdíl od vrozených rolí, jako je například pohlaví nebo rasa, obvykle lze svévolně měnit. Náboženství a socioekonomický status nabízí prostor, ve kterém se mohou lidé interně realizovat a pracovat na své osobnosti, případně zdokonalovat svoje postavení ve společnosti.⁹

Mezi další deskriptory patří třeba pohlaví, věk, sexuální orientace, ale například i gender. Gender vypovídá o tom, jestli se daná osoba vnímá spíše jak muž nebo žena, je přesnější než pojem pohlaví, které se vztahuje pouze k biologickým znakům. Kulturní deskriptory jsou tedy vše, co tvaruje a ovlivňuje lidské chování, vnímání a pomáhá vymezovat sama sebe.¹⁰

Kultura spolu s dalšími socializačními faktory tvoří identitu člověka a je ukazatelem pro lidské jednání a chování ve společnosti. Hodnota kultury, z hlediska

⁷ Dr. Ardin Ramani. MMU: Intercultural studies, One Year Certificate Programme. List of Cultural Descriptors. s. 1-2. 2013/2014.

⁸ Dr. Ardin Ramani. MMU: Intercultural studies, One Year Certificate Programme. List of Cultural Descriptors. s. 1-2. 2013/2014.

⁹ Dr. Ardin Ramani. MMU: Intercultural studies, One Year Certificate Programme. List of Cultural Descriptors. s. 1-2. 2013/2014.

¹⁰ Dr. Ardin Ramani. MMU: Intercultural studies, One Year Certificate Programme. List of Cultural Descriptors. s. 1-2. 2013/2014.

formování osobnosti každého jednotlivce je zásadní. Z tohoto úhlu pohledu je zřejmé, jak významné je kulturní nastavení pro každého jednotlivce (Petrušek, 1994, s. 43).

Konkrétní individuální vědomí získá jedinec na základě interakce s ostatními lidmi ze stejného společenství, Thomas Luckmann a Peter I. Berger (1999, s. 34-39) je nazývají „významnými druhými“.

Potřeba rozčlenit kultury vznikala převážně v období rozvoje globalizačního trendu, zhruba v období po založení Evropského hospodářského společenství v roce 1957. Docházelo k rozvoji mezinárodních vztahů, vzestupu mezinárodního obchodu a zájmu o interkulturní komunikaci, která úspěšnost businessu velmi ovlivňovala (Průcha, 2010, s. 32-33).

Na světě se vyskytuje až 5000 různých etnik a okolo 500 národů. Na základě těchto informací, publikovaných českými etnografy Hubingerem, Honzákem a Polišenským (1985, s. 7-11) lze soudit, že multikulturní realita je součástí dnešní doby. Pro lepší orientaci ve specifičnosti těchto kultur a snazší interkulturní komunikaci slouží tzv. „*typologie národních kultur*“, na jejíž tvorbě se z velké části podílel nizozemský univerzitní pedagog a odborník v oblasti psychologie managementu Geert Hofstede.

Hofstede (podle Průcha, 2010, s. 34) provedl rozsáhlý výzkum hodnotových charakteristik příslušníků padesáti různých národností, prostřednictvím dotazníkového šetření v mezinárodní firmě International Business Machines Corporation, která má pobočky po celém světě. Na základě tohoto výzkumu vytvořil kritéria, dle kterých lze třídit kultury do různých dimenzí národnostních kultur.

1. Mocenský odstup

Popisuje, do jaké míry si udržují lidé odstup od autorit, respektive do jaké míry se ztotožňují s tím, že je moc rozvržena nerovnoměrným způsobem. Dále také jak se tento fakt odráží na vztahu, který mezi sebou mají lidé, kteří nejsou ve stejném společenském postavení. Například nadřízený a podřízený v práci. Hofstede jako země s velkým mocenským odstupem identifikoval například Malajsii, Mexiko, Francii a jiné (Průcha 2010, s. 34).

2. Individualismus versus kolektivismus

Vyhodnocuje, jaká je úroveň závislosti jedince na komunitě. Individualistické společnosti nekladou důraz na vazby ve společnosti. Zatímco kolektivistické společnosti vyzdvihují pevnost a věrnost dané skupině. Příkladem individualistických zemí jsou Spojené státy americké, Kanada, Austrálie nebo třeba Belgie (Průcha 2010, s. 35).

3. Maskulinata versus feminita

Vyjadřuje podíl mužského prvku zakořeněného v hodnotovém systému určité společnosti (síla, průbojnost). Maskulinní země jako je Japonsko, Itálie nebo Mexiko preferují jasné odlišení rodových rolí. Zatímco u feminně orientovaných zemí jako Švédsko, Norsko, Dánsko dochází spíše k překrývání rolí (Průcha 2010, s. 35).

4. Vyhýbání se nejistotě

Škála, jež určuje míru rizika, kterou jsou lidé ochotni podstupovat. Zda toto riziko vyhledávají nebo se jej snaží eliminovat. Národnosti, které mají raději jistotu, jsou například Řecko, Portugalsko nebo Japonsko a mezi národnosti, které rády riskují, patří například Singapur, Dánsko nebo Velká Británie (Průcha 2010, s. 35).

5. Dlouhodobá – krátkodobá orientace

Určuje, zda se národnosti orientují spíše na dlouhodobé nebo krátkodobé cíle. Jaký uznávají hodnotový systém a vystihuje rozdíly mezi západním a východním způsobem myšlením. Mezi trpělivější země patří Čína, Japonsko, Jižní Korea a orientované krátkodobě jsou Kanada, Velká Británie, USA (Průcha 2010, s. 36).

Účelem této kapitoly je osvětlit, co je to kultura, jaké má vlastnosti a jaké jsou kulturní rysy. Důležité je přiblížit vztah kultury a společnosti, převážně z hlediska socializace a přijímání vlastní kultury. Zároveň také vyzdvihnout důležitost kultury pro jedince, neboť v kontextu celé práce je zásadní rozumět významu a hodnotě vlastní kultury všech společenství. Kultura, kterou již od narození nevědomky přijímáme, je zásadní při tvorbě mínění o sobě, ale také o světě kolem nás a toho, jak na něj nahlížíme. Porozumění hodnotě vlastní kultury je stěžejní pro osvojení vyšší úrovně interkulturní citlivosti.

5.2 Interkulturní vztahy

Problematika interkulturních vztahů je v posledních letech velmi diskutovaným tématem. Netýká se jen vzdálených zahraničních konfliktů, kde se do rozporu dostávají různá etnika, národy či rasové nebo náboženské společenství. Objevuje se v životech téměř každého člověka a lidé jsou postupně nuceni se s tímto fenoménem úzce souvisejícím s globalizací, multikulturalismem, uprchlickými a migračními tendencemi, ale i prostým společenským vývojem vyrovnávat (Průcha, 2010, s. 56).

Průcha (2010, s. 24) upozorňuje, že vzniká potřeba umět se v těchto vztazích orientovat a správně v nich vystupovat. Tomu napomáhá vědní obor interkulturní

psychologie, který porovnává různé kulturní faktory, identifikuje, jaký vliv mají na myšlení, komunikaci a chování lidí. Cílem je osvětlovat tyto souvislosti a výsledky využívat ke zvyšování informovanosti a toleranci vůči cizím kulturám.

Samora a kol. (2012, s. 2) zdůrazňují, že globalizace přináší mnoho nových situací, se kterými se společnosti budou muset naučit zacházet, aby předešly vlastní destrukci. Níže jsou detailněji rozebrány oblasti působení interkulturních vztahů.

5.2.1 Začleňování imigrantů do hostitelské země

Oblast začleňování imigrantů do hostitelské země je v současnosti velmi a aktuálním tématem téměř pro celou Evropu. Podle údajů Českého statistického úřadu se v České republice k datu 31. 12. 2015 nacházelo okolo 467 562 cizinců s různými druhy pobytu, v roce 2010 to bylo 425 301 a v roce 2005, 278 312 cizinců. Znatelný nárůst je tedy mezi rokem 2005 a 2010. V souvislosti s velmi diskutovanou migrací a uprchlictvím je zajímavé zmínit rok 2014, kdy se v České republice nacházelo 449 000 cizinců. Nárůst za rok 2015 tedy není tak markantní (ČSÚ, Cizinci: Počet cizinců, 2016).

V roce 2015 většinu příchozích do Zařízení pro zajištění cizinců tvořili Syřané, Afgánci a Iráčané. V roce 2014 Ukrajinci a Syřané (Správa uprchlických zařízení Ministerstva vnitra, Statistika příchodů do zařízení pro zajištění cizinců, 2015).

Je důležité zdůraznit, že Česká republika je na samém okraji celosvětové multikulturní epochy. To může být zapříčiněno historickým a společenským vývojem. Ostatní státy Evropy nebo i Ameriky čelí multikulturní výzvě mnohem delší dobu (Preissová-Krejčí a kol., 2012, s. 15-16).

V Německu žije dle statistik z konce roku 2014 dohromady přes osm milionů cizinců. Okolo milionu a půl Turků, přes půl milionu Poláků a přes půl milionu Italů. Jsou zde také Rumuni, Chorvati, Rusové a jiné národnosti. V porovnání s Českou republikou čelí Německo velmi silným přílivům migrantů (ČSÚ, Cizinci: Počet cizinců, 2016 a Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: Počet cizinců žijících v SRN k 31. 12. 2014).

Problém však představuje nelegální migrace. „V období od 1. 1. do 30. 9. 2015 bylo zjištěno celkem 7 201 osob při nelegální migraci na území ČR. V porovnání se stejným obdobím roku 2014 došlo k výraznému nárůstu, a to o 3 741 osob (tj. +108,1 %). Tento počet za 9 měsíců roku 2015 již překročil počet za celý rok 2014, kdy bylo zjištěno 4 822 osob. Z celkového počtu bylo 7 010 osob (tj. 97,3 %) odhaleno při nelegálním pobytu a

191 osob zjištěno při nelegální migraci přes vnější schengenskou hranici ČR.“ (Policie ČR, Nelegální migrace v ČR od ledna do září 2015, 2015).

Migrační proces je však přirozeným společenským jevem, jež provází lidskou společnost již mnoho tisíciletí. V posledních desetiletích je však stále frekventovanějším a diskutovaným tématem, převážně v souvislosti s nárůstem a různorodostí migračních procesů. Někteří vědci pojmenovali současný věk jako „*věk migrace*“. King Russell (2008, s. 5-8) definuje migraci velmi stručně, a to jako „*pohyb lidí z jednoho místa či země na druhé, kde se chtějí usadit*.“ Vývoj lidstva je s migrací neodmyslitelně spojen. Podle Russella může migrace národy obohacovat, ale málokteré si to uvědomují.

Tento proces obvykle doprovází silné emoce, jak na straně starousedlíků, tak na straně nově příchozích (Průcha, 2010, s. 22-23).

Výzkumné oddělení Sociologického ústavu Akademie věd České republiky – Centrum pro výzkum veřejného mínění, zjišťovalo, zda v jakémkoliv ohledu, vnímá veřejnost příchod lidí cizích národností jako problém. Výsledky se liší v souvislosti s politickou, ekonomickou, ale převážně celospolečenskou atmosférou. V roce 2003 se kladně vyjádřilo 73% účastníků výzkumu. Toto číslo se až do roku 2013 snižovalo, nicméně v roce 2013 mírně vzrostlo (Buchtík, M., Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2013, 2013).

Bauman a May (2010, s. 49-53) poukazují na komplikovanost vnímání cizinců. Cizinci totiž nespádají ani do sebeurčující skupiny „*my*“ ani do cizí skupiny „*oni*“. Od skupiny „*oni*“ víme, co můžeme očekávat, ale skupina „*cizinci*“ v nás vyvolává strach z neznámého. Narušují náš každodenní pořádek, a jak upozorňuje Bauman a May (2010, s. 49-53), nemůžeme ani dělat, že neexistují. Tato situace může být ošetřena několika způsoby. Někdy se společnost pokouší cizince poslat zpět, odkud přišli, v další fázi použije i násilí a snaží se je okolními vlivy přinutit k emigraci zpět do své země. Nejvyhrocenějším způsobem je genocida. Častějším způsobem řešení je však separace, buďto duchovní nebo fyzická, případně obojí. Příkladem teritoriální separace jsou ghetta a slumy na okraji města a společenství. Příkladem duchovního vyloučení je prosté nepřátelství a omezení komunikace na nejnútnejší informace, někdy i odpor a znechucení. Od výše zmíněných praktik se v současném globalizovaném světě velice rychle upouští, neboť s cizinci se dostáváme do kontaktu velmi často a nemáme čas se nad těmito jevy pozastavovat. Musíme se snažit zvyknout si na ně. Bauman a May (2010, s. 49-53) zmiňují potřebnou ostrážitost, kterou musí každý jedinec vynakládat, dostává-li se do interakce s cizinci. Na

fakt, že nás stále někdo sleduje, hodnotí, proniká do našeho soukromí, a to i přesto, že se snažíme maximálně separovat.

Úspěšná adaptace na podmínky nové země a integrace mezi majoritní společností je ovlivněna mnoha faktory. Za prvé samotnými postoji migrantů vůči majoritní společnosti, imigrační a integrační politikou hostitelské země. Ale také mnoha dalšími faktory jako jsou fyzické a kulturní blízkosti, postoje majoritní společnosti vůči imigrantům, země původu imigrantů a jiné (Šišková, 2001, s. 23-24).

Výsledky výzkumu Centra pro výzkum veřejného mínění prozrazují, co je dle občanů České republiky důležité, aby člověk nebyl vnímán jako cizinec. 60% dotazovaných se shoduje, že by daná osoba měla hovořit česky, 52% dotazovaných lidí se domnívá, že by měla pracovat v České republice a 39% dotazovaných by uvítalo, kdyby se podílela na společenském životě v místě bydliště. Pro 44% je důležité, aby znala českou kulturu a historii, 35% vnímá jako potřebné, aby měla české státní občanství. Roli hraje také manželství s Češkou nebo Čechem, majetek na území České republiky nebo barva pleti, kde se rozsah na škále důležitosti velmi liší (Buchčík, M., Příběžská A., Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2013, 2013).

Úspěšnost adaptačních procesů je velmi různorodá. Berry (podle Šišková, 2001, s. 23-24) jako úspěšné modely adaptace popisuje asimilaci a integraci. V případě asimilace udržuje cizinec vztah s ostatními etnickými skupinami, obvykle majoritní společností, ale přichází o svoji původní kulturní identitu. Při integraci si cizinec ponechává svoji původní kulturní identitu, souběžně se však zapojuje do vztahů s ostatními etnickými skupinami. Špatným výsledkem adaptace je separace, kdy si cizinec udržuje svoji původní kulturní identitu, ale neudrží vztahy s ostatními etnickými skupinami. Při marginalizaci si cizinec nezachová ani původní kulturní identitu, ani neudrží vztahy s ostatními etnickými skupinami.

Postoje vůči různým národnostním menšinám se liší. Podle výzkumů Českého statistického úřadu mají Češi nejbližší ke Slovákům, Polákům a Řekům. Naopak národnosti jako Romové, Albánci a Ukrajinci obvykle obsazují poslední příčky (Červenka, J., Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2013, 2013).

Heterogenitu nelze v české společnosti historicky opomíjet. K československé národnosti se po vzniku Československé republiky v roce 1918 přihlásilo 64,3% obyvatel. Německou národnost uvedly tři miliony obyvatel a maďarskou téměř milion. Nacházely se zde však i Rusové, Ukrajinci, Židé a Poláci. Po druhé světové válce se v československé společnosti vyskytovalo okolo milionu národnostních menšin. Po osamostatnění České

republiky se česká společnost stala silně homogenní společností. Vliv na tuto skutečnost pocházel převážně ze strany okupantů, ale také ze strany Čechů, jež měli potřebu kompenzovat si útlak, jemuž byli po staletí vystavováni (Preissová-Krejčí a kol., 2012, s. 17).

Diskutovanou národnostní menšinu tvořili v minulosti, a tvoří i v současnosti Romové. Podle údajů European Roma Rights Centre žije v současnosti v České republice okolo 150 až 300 tisíc Romů (Parlamentní institut, Romové v České republice, 2014).

Franz Karl Prüller, předseda představenstva Erste Foundation, který pracuje pro tuto nadaci jako ředitel programu sociálního rozvoje, ale také jako člen správní rady, nabízí názor odborníka, který nepochází z českého prostředí. Poznává, že v souvislosti s Romy je jednou z největších výzev diskriminace, s níž mají Romové zkušenosti v mnoha částech střední a východní Evropy. Důležitou roli hrají postoje majoritní společnosti v souvislosti s některými špatnými zkušenostmi s touto národnostní menšinou, ale také předsudky. Velmi často jsou problémy identifikovány na základě kulturního specifického chování Romů. Ale i neromská strana často zdůrazňuje odlišnosti této kultury a vystupuje odmítavě, což vede k frustraci a demotivaci ze strany Romů. Franz Karl Prüller je ohledně situace českých Romů pesimistický i optimistický. Vidí úspěšné výsledky integrace u mladších generací Romů. Ale také spirálu nerovnosti, diskriminace a marginalizace, která upevňuje negativní postoje Romů i majoritní společnosti. Výzvou pro Romy a majoritní společnost je naučit se akceptovat rozdíly. Takovým způsobem, aby mohli být všichni rovnoprávně zapojeni do společnosti, i když jsou viditelně a kulturně odlišní od ostatních. Evropa by se podle Prüllera měla snažit dosáhnout jednoty v odlišnosti (Erste Stiftung, "We need cultural sensitivity from both sides", nedatováno).

Soužití různorodých kultur nebo náboženství bylo vždy spojováno s vnímáním skupin „*my*“ a „*oni*“ a tvorbou stereotypů o vlastní i cizí skupině. Tyto projevy byly velmi markantní již v období bojů s barbary neboli cizinci, ale také při osidlování neznámých zemí. V České republice je kladen důraz na tzv. „*trvalost národní povahy v čase*“, jež je silně spojena se stereotypy a předsudky o národech (Preissová-Krejčí a kol., 2012, s. 17).

Předsudečným chováním se zabývá obor sociální psychologie. Předsudky i stereotypy jsou skupiny názorů postojů a představ, které se obvykle projevují v kontextu s různorodostí etnik, národů, ras nebo kultur. Mohou se vztahovat ke skupině, jež definujeme jako „*my*“, ale častěji se vztahují ke skupině „*oni*“. Někteří autoři nerozlišují mezi předsudky, Průcha (2007, s. 69) zmiňuje například Henri Tajfela. Jiní vnímají rozdíl v tom, že předsudky jsou obvykle negativně zbarveny, zatímco stereotypy mohou být neutrální, někdy až pozitivní.

Allport (podle Preissová-Krejčí a kol., 2012, s. 15) definoval předsudek jako „*odmítavý až nepřátelský postoj vůči člověku, který patří do určité skupiny, jen proto, že do této skupiny patří, a má se tudíž za to, že má nežádoucí vlastnosti připisované této skupině*“.

Berry (podle Průcha, 2007, s. 69) vnímá předsudky jako společný znak interkulturních vztahů. Preissová-Krejčí a kol. (2012, s. 15-17) zdůrazňují, že předsudky doprovází lidskou společnost od počátku její historie a jsou jejím přirozeným projevem. Lze je definovat jako silně „*fixované postoje*“, které jsou nedílnou součástí lidské psychiky, a které mají hodnotovou funkci. Je však důležité si je uvědomovat a pracovat na jejich odstraňování. Uvědomuje-li si, že naše úsudky ovlivňuje „*předporozumění*“, stáváme se objektivnějšími, než kdybychom tyto předsudky a stereotypy nereflektovali. Definicí stereotypů uvádí Průcha prostřednictvím slov Nakonečného (2007, s. 67): „*Stereotypy jsou mínění o třídách jednotlivců, skupinách nebo objektech, která jsou v podstatě šablonovitými způsoby vnímání a posuzování toho, k čemu se vztahují; nejsou produktem přímé zkušenosti individua, jsou přebírány a udržují si tradici.*“

V souvislosti s interkulturní citlivostí jsou předsudky a stereotypy bariérou mezi rovným přístupem vůči kulturám. Předsudky obvykle nejsou logicky podloženými fakty, ale bývají intenzivně emocionálně zabarveny, tudíž k jejich přeformulování dochází velmi zřídka (Průcha, 2007, s. 67).

Teorie G. W. Allporta, prezentována v jeho knize s názvem *The Nature of Prejudice* (1954, podle Průcha, 2007, s. 112), předkládá hypotézu, že kontakt mezi členy různých kultur snižuje předsudečné chování. Mezi podmínky patří spolupráce na společném cíli, přibližně rovné postavení, dobrovolnost a společná zastřešující organizace. Na tomto principu fungují například studijní pobyty v rámci Erasmu.

Morgensternová a Šulová (2007, s. 74) k tomu dodávají vysvětlení tolerance, jež definují jako schopnost přijímat rozdílné názory, rozdílné způsoby chování či rozdílné skupiny, než jsou ty naše. Jde o způsobilost odpoutat se od stereotypů a předsudků a akceptovat druhé i přes kulturní či jiné odlišnosti.

5.2.2 Obchodní vztahy

Mezi oblasti do nichž vstupují interkulturní vztahy, je možné zařadit již zmíněnou oblast businessu. Národnostní složení zaměstnanců, ale také vedoucích pracovníků mnoha

nadnárodních firem, které působí v České republice, je poměrně pestré (Průcha, 2007, s. 22, 23).

Počet cizinců zaměstnaných v České republice má tendenci růst. Podle údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2000 zaměstnáno 61 340 cizinců, v roce 2005 v České republice pracovalo 67 246 cizinců, 2010 to bylo 90 938 cizinců a v roce 2014 83 569 cizinců (Český statistický úřad, Cizinci: zaměstnanost, 2016).

Důvodem je rozvoj zahraniční politiky, ale také globalizace, uprchlické vlny, migrace a jiné faktory, ovlivňující pohyb lidských zdrojů a současně kultur. Úspěch v oblasti obchodu závisí na mnoha aspektech. Jedním z nich je schopnost umět komunikovat interkulturně citlivě s obchodními partnery, zaměstnanci nebo nadřízenými, pocházejících z jiných kultur. Do firem bývají častěji zaváděny kurzy interkulturní komunikace, interkulturního managementu nebo interkulturního marketingu (Průcha, 2007, s. 22, 23).

Odborné periodikum Sociální práce/Sociálna práca otisklo v čísle 2/2007 článek na téma interkulturní komunikace. Mgr. Jana Skalková, odbornice na interkulturní komunikaci, upozorňuje na důležitost zvládnutí interkulturní komunikace. Pozastavuje se nad faktem, že kurzů interkulturních dovedností využívají spíše mezinárodní ziskové organizace, převážně z důvodů prevence konfliktů na pracovišti, ale také navazování mezinárodních obchodních vztahů. Interkulturní komunikace je základem v souvislosti se sociální prací s migranty a uprchlíky, ale její význam by neměl být opomíjen také v běžném nebo profesním životě. S různými kulturami se lidé v dnešní době setkávají denně. Interkulturní komunikace, podle jejího názoru, učí porozumět kulturnímu naprogramování každého jedince. Cílem je dokázat rozpoznat kulturní odlišnosti a adekvátně jim porozumět. Skalková také připomíná problematiku předsudků, které tvoří pomyslnou bariéru v možnosti poznat jedince v jeho konkrétní situaci (Bajer, 2007, s. 38-40).

Interkulturní komunikace je poměrně novým fenoménem současné doby. Nicméně mezi subjekty různých kultur, etnik, národů a jazyků probíhá již od počátku lidské civilizace. Interkulturní komunikace může být chápána jako proces verbální i neverbální transformace informací v různých sociálních situacích, dále jako akademická a empirická oblast zabývající se procesy interkulturní komunikace. Nebo také jako vzdělávací aktivity, získané z výzkumné a vědecké činnosti zmíněné výše, cílené na praktické dopady ve společnosti (Průcha, 2010, s. 13-15).

Společnou definici interkulturní komunikace uvádí Průcha (2010, s. 15): „*Interkulturní komunikace je termín označující procesy interakce a sdělování probíhající v nejrůznějších typech situací, při nichž jsou komunikujícími partnery příslušníci jazykově*

a/nebo kulturně odlišných etnik, národů, rasových či náboženských společenství. Tato komunikace je determinována specifíčnostmi jazyků, kultur, mentalit a hodnotových systémů komunikujících partnerů.“

Samora a kol. (2012, s. 4-8, 49) připomínají, že požadavek na správné porozumění kulturním rozdílů a komunikaci skrze kulturní hranice exponenciálně vzrostl. Znalost interkulturní komunikace a schopnost umět ji efektivně praktikovat, může pomoci překonat kulturní odlišnosti, zmírnit problémy v rámci interkulturního dialogu a přispět k harmoničtějším a produktivnějším interkulturním vztahům. Interkulturní komunikaci si nelze úspěšně osvojit bez porozumění interkulturním odlišnostem, které jsou založeny na znalosti cizích kultur.

5.2.3 Vzdělávání

Interkulturní vztahy vstupují do mnoha dalších oblastí společenského života. Interkulturní vzdělávání je dle Průchy, prostřednictvím multikulturní výchovy zcela nezbytné ke klidnému soužití příslušníků různých etnik, kultur nebo náboženství. Právě v souvislosti s koexistencí více kultur vedle sebe uvádí Průcha (2007, s. 21) jako další oblast vztahy mezi majoritou a minoritou na určitém území, jež mohou být prostřednictvím interkulturní psychologie lépe mediovány.

Stěžejním dokumentem v oblasti českého vzdělávacího systému je Národní program rozvoje vzdělávání v České republice – Bílá kniha z roku 2001, který vyzdvihuje důležitost multikulturní výchovy v oblasti českého školství, stanovuje konkrétní cíle. Blíže se této problematice věnuje Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání z roku 2005. Ten stanovuje, že multikulturní výchova by měla být průřezovým tématem vícero předmětů, které souvisí s interkulturními vztahy. Rámcový vzdělávací program definuje přínos pro žáky v oblasti vědomostí, dovedností, schopností, ale také v oblasti postojů a hodnot (Průcha, 2011, s. 23).

Již Allport (podle Preissové-Krejčí a kol., 2012, s. 15) ve své knize *The Nature of Prejudice* z roku 1954 uvedl, že škola by měla hrát stěžejní roli při snižování vypjaté atmosféry mezi různými kulturními skupinami, prostřednictvím multikulturní výchovy.

Multikulturní výchova vychází z konceptu multikulturalismu, jehož původ sahá do období postmoderny. Postmoderna je popsána jako období ukončující platnost „univerzalizmu“, konkrétně v kontextu osvícenského chápání racionálního a všeobecného výkladu světa. Tato teorie rozvíjí různorodost, nesystematičnost a v neposlední řadě

pluralitu v mnoha oblastech jako jsou hodnoty, pravdy, myšlení, přístupy a další. Důkazem je dnešní doba, jež je charakteristická globalizací a pluralitou etických i politických hodnot. Dle Grenze (podle Preissová-Krejčí a kol., 2012, s. 27) žijeme ve světě, jež tvoří různorodé skutečnosti, skupiny lidí, které mají vlastní interpretaci světa, odlišně žijí svůj život a v souvislosti s tím, mají mnohočetné politické názory nebo náboženská přesvědčení.

Multikulturalismus vznikl v 60. letech 20. století v Kanadě a jeho posláním bylo upevnit sociální soudržnost různých společenských skupin a předcházet radikálním projevům jako nacionalismu, rasismu nebo etické nesnášenlivosti. Mnoho ideologií, týkajících se kulturní nebo náboženské identity bylo vytvořeno na základě ukazatelů, jež segregují společnost na dvě skupiny „*my*“ a „*oni*“. Mezi tyto ukazatele patří jediná správná pravda, jediná správná cesta, jediná spravedlnost. Multikulturalismus jde opačným směrem, směrem tolerance, různorodosti a pluralizace. Preissová-Krejčí a kol. (2012, s. 33-36) uvádí, že s růstem životní úrovně a diverzifikací životního stylu společnosti, dochází k osvojení si dalších nastavbových hodnot, jako je tolerance k odlišnému. Smyslem multikulturalismu je vyzdvihnout to, co je různorodé, nežli to, co je identické.

Andragogický slovník (Průcha, Veteška, 2014, s. 187-189) definuje multikulturní výchovu jako pole působnosti pro empirickou činnost, ale také prostor pro vzdělávání společnosti. Jejím cílem je edukovat společnost v oblasti interkulturních vztahů tak, aby byla schopna pochopit rozdíly mezi kulturami jiných rasových nebo etnických skupin, případně jiných národů. Důraz je kladen na respekt vůči různorodosti kultur. Smyslem multikulturní výchovy je předcházet konfliktním situacím mezi kulturními majoritami a minoritami. Multikulturní výchova by měla být součástí rámcových vzdělávacích projektů na všech úrovních vzdělávání v České republice. Naráží však na četné předsudky a stereotypy právě v oblasti interkulturních vztahů.

Rozdíl mezi multikulturní výchovou a interkulturním vzděláváním spočívá v rozlišování pojetí účastníků interkulturních vztahů. Multikulturní výchova vnímá účastníky interkulturních vztahů jako zástupce majority nebo minority, z hlediska statického nahlížení na kultury. Interkulturní vzdělávání vnímá aktéry interkulturních vztahů bezvýhradně jako zástupce jejich kultury. V odborných zdrojích jsem však striktní rozlišení nenašla, budu tedy používat spojení, které uvádí daný autor. (Morvayová, P., Ujasněme si pojmy! Multikulturní výchova x interkulturní vzdělávání x transkulturní přístup, nedatováno).

Interkulturní učení lze v širším smyslu chápat jako způsob, jakým spolu mohou lidé, pocházející z různých kultur, vyrovnaně žít. V užším smyslu se jedná o osvojování znalostí, dovedností a chování, které se následně projeví při interakci s cizími kulturami. Proces učení se odehrává ve třech stupních: kognitivní, behaviorální a emocionální (MŠMT, T – KIT, 2007, s. 17).

Interkulturní učení by mělo směřovat k otevřenosti vůči odlišnostem, aktivnímu respektu k těmto odlišnostem, vzájemnému pochopení, aktivní toleranci, uznání stávajících kultur, poskytování rovných příležitostí a boji proti diskriminaci (MŠMT, T – KIT, 2007, s. 33).

5.2.4 Státní správa, soudnictví, policie

Také v oblasti státní správy, soudnictví a policie jsou interkulturní kompetence častěji žádoucí. Obvykle při práci s legálně i nelegálně pobývajícími cizinci. Problémová je zde oblast jazykové vybavenosti těchto pracovníků, ale i kulturní odlišnosti, s nimiž neumí tyto pracovníci nakládat (Průcha, 2010, s. 23).

Mnoho zaměstnavatelů hledá zaměstnance na pozici interkulturní pracovník. Příručka Formování profese interkulturního pracovníka/pracovnice popisuje interkulturní práci jako odvětví sociální práce, které se zaměřuje na práci s migranty, na mediaci, interkulturní komunikaci, komunitní tlumočení a další aktivity propojené s interkulturními vztahy. Konkrétní náplní práce je zprostředkovávat interakci mezi zástupci různých kultur, nabízet poradenství členům minoritní i majoritní společnosti, napomáhat k dostupnosti veřejných i soukromých zdrojů, podporovat proces integrace ve všech společenských oblastech (InBáze, Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice, 2014, s. 76-78).

V čísle 3/2014 odborného periodika Sociální práce/ Sociálna práca je popsán vznik interkulturní práce v České republice. Důvody k vykonávání interkulturní práce se začaly objevovat převážně po otevření hranic, po roce 1989. Nevědomě však byla vykonávána již mnohem dříve. Oficiální počátky jsou však uváděny v souvislosti s mezinárodním projektem Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost Evropského sociálního fondu Formování profese „sociokulturní mediátor“. Cílem interkulturní práce je dosáhnout aktivní komunikace mezi majoritou a minoritou, předejít tak případným konfliktům nebo je co nejefektivněji řešit. Velmi žádané jsou i příbuzné profesní obory interkulturní mediace i interkulturní tlumočení (Dohnalová, 2014, s. 22-25).

5.2.5 Sektor zdravotnických služeb, ošetrovatelské a lékařské péče

Multikulturní příprava se stává důležitou součástí i zdravotnické sféry. Důraz na interkulturní citlivost, která pokrývá i etnické a náboženské aspekty, je kladen převážně z důvodu setkávání se s pacienty, pocházejících z jiného kulturního prostředí. (Průcha, 2007, s. 23) Různé kultury se potkávají v domácích prostředích zdravotního personálu, ale také při výjezdech na různé zahraniční stáže nebo mise. Problematickými oblastmi bývá jazyková bariéry, odlišný hodnotový systém, jiné vnímání role lékaře jako muže nebo ženy, léčebné procedury, ale také v oblasti hygienických návyků nebo stravování. V souvislosti s těmito situacemi vznikl studijní obor transkulturní ošetrovatelství, který zohledňuje odlišnosti a podobnosti při práci s pacienty z různých kulturních pozadí (Průcha, 2010, s. 163).

Za pole působnosti, v němž jsou silně reflektovány interkulturní vztahy, a kde je vyžadována interkulturní citlivost, lze považovat také oblast mezinárodních jednání na úrovni politické, diplomatické a mnohých dalších. Prostřednictvím interkulturního vzdělávání je možné předcházet mnoha konfliktům, pramenícím z neporozumění nebo nerespektování specifík cizích kultur (Průcha, 2010, s. 24).

Předchozí výčet oblastí působení interkulturních vztahů je zároveň neúplným výčtem oblastí potřeby vyšší úrovně interkulturní citlivosti. Je jen názornou ukázkou toho, že interkulturalita se stává součástí našich běžných životů a je velmi důležité naučit se kulturním odlišnostem porozumět a přistupovat k cizím kulturám citlivě.

5.3 Interkulturní citlivost

Jak je již zmiňováno výše, hlouběji se pojmem interkulturní citlivost v české literatuře nikdo nezabývá. Objevují se koncepty interkulturního vzdělávání, interkulturní psychologie, interkulturní komunikace, multikulturní výchovy, interkulturních kompetencí a jiné další. Přesto považuji interkulturní citlivost za jakési zastřešující označení všech předchozích zmíněných znalostí, postojů a dovedností. Bennett (podle Wurzel, 2004, s. 72) dodává, že interkulturní citlivost je dovednost, která se projevuje na třech úrovních: kognitivní (vzdělávací), afektivní (postojové) a behaviorální (chování). Dle příručky vydané Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy (T – KIT, 2007, s. 28) se jedná o škálu osobnostního růstu v oblasti tolerance a porozumění kulturním odlišnostem. Tou je však vývojový model interkulturní citlivosti, který definoval také Dr. Milton Bennet jako

tzv. Development Model for Intercultural Sensitivity (DMIS) neboli vývojový model interkulturní citlivosti. DMIS prostřednictvím šesti stádií stanovuje různé způsoby, jakými lidé reagují na kulturní odlišnosti. Vývojový model interkulturní citlivosti vznikl společně s přístupem zakotvené teorie (Glaser & Strauss, 1967; Strauss & Corbin, 1990). Společným cílem bylo pokusit se, za použití teoretických konceptů, vysvětlit určitý typ lidského chování, který vystupuje ze systematického pozorování (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 72).

S interkulturní citlivostí velmi souvisí vymezení „*rozdílnosti*“. Konkrétně toho, jak jedinec rozdílnosti vnímá a jak s nimi umí pracovat. Zásadní je, že lidé chápou věci odlišně, a že si každá kultura udržuje tyto svoje odlišné interpretace. Bennett (podle MŠMT, T – KIT, 2007, s. 28) formuluje interkulturní citlivost jako fáze osobnostního růstu.

Prvním stupněm toho vývoje je „*ethnocentrismus*“, kdy jedinec vnímá svoji kulturu jako jedinou správnou, nadřazenou ostatním (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 62).

Lawless (1996, s. 40) i Bennett (podle Wurzel, 2004, s. 73) upozorňují, že je nutné mít na paměti, že přestože kulturu vnímáme jako realitu, jejího poznání se nám dostává skrze určité společenské modely. Dle Bennetta je zásadním „*přímá zkušenost*“ s cizí kulturou. V případě, že jedinec nemá možnost srovnat způsob života, společnost a kulturu s jinými šablonami chování, je pro něj velice jednoduché uvěřit myšlence, že právě jeho hodnoty, chování, tradice nebo například způsob uvažování jsou vlastní celému světu. Lawless nazývá tento omezený úhel pohledu „*sterilním pohledem*“. Jedinec se tak stává etnocentrikem. Jako jedině a správně vnímá jen jemu vlastní lidové modely bez možnosti akceptace, že jiní lidé mohou uvažovat odlišně. Jeho kultura je jediná správná a nadřazená ostatním. Bennett (podle Wurzel, 2004, s. 62) připomíná důležitost procesu primární socializace, při níž není jedinec ještě schopen kriticky hodnotit informace o okolním světě, které mu zprostředkovává jeho nejbližší okolí.

Posledním stupněm kulturní citlivosti je „*etnorelativismus*“, kdy jedinec uznává právo na rovnoprávnost kultur. Konkrétně akceptuje stanovisko, že konkrétní kulturu nelze soudit dle měřítek jiné, že všechny kultury mají vnitřní hodnoty a stejné právo na respekt a že ceněny by měly být právě pro svoji diversitu. Stěžejní schopností je, že dokáže chápat myšlenkové pochody dané kultury, vstupovat do nich a zase z nich vystupovat (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 62-72).

„*Kulturní relativismus*“ popírá jednotný vzorec stádií vývoje různých kultur. Naráží na „*evropocentrismus*“, který soudí hodnoty, normy a ideje jiných kultur na základě vzorců, uznávaných evropskou společností. Boas (podle Soukup 2000, s. 107)

vysvětluje, že kultura dané společnosti by neměla být vytrhávána z kontextu společnosti, která jej vytvořila, neboť pouze v ní nabírá plného významu. Boasova teorie klade důraz na individuální přístup k jednotlivým kulturám a vyzdvihuje snahu o kulturní neutralitu při zkoumání nových kultur.

Bennett (podle Wurzel, 2004, s. 63) popsal evoluční stádia mezi těmito šesti procesy.

1. Popírání odlišnosti

Jedinec vnímá svoji kulturu jako jedinou skutečnou a téměř si nevšímá existence odlišných kultur. Dostane-li se do konfrontace s cizími kulturami, mohou se u něj objevit agresivní projevy, manifestující, že jeho kultura je nadřazená všem ostatním kulturám, které vnímá jako primitivní nebo omezené. Příčinou tohoto postoje je obvykle fyzická nebo sociální izolace, která má za důsledek, že se jedinec nikdy nedostal do konfrontace s jinými kulturami. Vnímají tedy svoji kulturu jako jedinou existující. Jedinec získává povědomí o odlišnosti kultur (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 63).

2. Bránění se odlišnostem

V tomto stadiu vnímá jedinec svoji kulturu jako jedinou správnou a zároveň jako nejlepší způsob života. Obvykle se objevuje radikální dělení na skupiny my/ oni, negativní stereotypy, otevřené dehonestování kulturních deskriptorů, ve kterých se daná kultura liší. Velmi často se objevuje agresivita a dominance jedné kultury nad ostatními. Negativní názory jsou zmenšovány a jedinec nachází podobnosti mezi kulturami (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 64).

3. Zmenšování rozdílů

V této fázi převažují podobnosti nad odlišnostmi. Jedinec rozeznává markantní kulturní rozdíly (jídlo, zvyky), ale zdůrazňuje také fyzické a základní hodnotové podobnosti. Jedinec sám sebe nepovažuje za etnocentrika, zvyšuje se u něj tolerance vůči cizím kulturám, ale často si neuvědomuje, že svoji kulturu stále vnímají jako privilegovanou. Tento pohled je však stále etnocentrický, protože předpokládá, že fundamentální vzorce jsou jediné správné, protože byly vytvořeny jeho kulturou. Jedinec chápe důležitost odlišností kultur (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 66).

4. Přijetí odlišností

Jedinec vnímá svoji kulturu jako rovnocennou se všemi ostatními kulturami. Nicméně nesouhlasí s úplně všemi aspekty cizí kultury. Klade důraz na vlastní zkušenost,

doptává se, snaží se informovat, eliminovat předsudky a všímá si kulturních rozdílů. Toto stádium lze pojmenovat jako „učení“ nebo „poznávání“. Objevování a zkoumání dalších kultur (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 68).

5. Adaptace na odlišnosti

Jedinec je schopen chápat, rozumět a plně respektovat cizí kultury. V konkrétních situacích se dokáže chovat interkulturně citlivě na velmi vysoké úrovni, efektivně využívá empatii a komunikuje tak, aby mu bylo i přes kulturní bariéry porozuměno. V tomto stádiu je jedinec schopen plně se oprostít od nadřazenosti vlastní kultury. Jedinec rozvíjí empatii vůči cizím kulturám (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 70).

6. Integrace odlišností

Jedinec je schopen zcela nezájatě přijímat odlišné kultury, chápat konkrétní situace skrze měřítko dané kultury a zase z těchto procesů vystoupit. Lidé v této pozici vnímají své vlastní kulturní já jako marginální, nikoliv centrální, což jim umožňuje lépe internalizovat další cizí kultury (Bennett podle Wurzel, 2004, s. 72). Jak píše Giddens (1999, s. 37), diverzita je typickým znakem lidských kultur. Hodnoty a normy se mnohdy zásadně liší a pojem „normální“ se stává irelevantním. Abych mohla být interkulturní citlivost správně projevoována vůči cizím kulturám, je důležité, znát vlastní kulturu, chápat její význam a důležitost. (MŠMT, T – KIT, 2007, s. 32)

Interkulturní citlivost jedince a společnosti se odvíjí od mnoha aspektů. Jedním z nich je znalost a osvojení si interkulturních kompetencí. Průcha (2010, s. 46) popisuje význam slova kompetence jako souhrn dovedností, znalostí, zkušeností a schopností, které potřebuje každý člověk, aby mohl být součástí společnosti a plnohodnotně se do ní zapojovat. Do této oblasti spadají také dovednosti a znalosti, které jsou využívány v zaměstnání. Kompetence bývají získávány prostřednictvím učení, proto je tento pojem často skloňován hlavně v souvislosti se vzděláváním. Jednou z nejdůležitějších kompetencí je komunikační kompetence, což je schopnost umět používat verbální a neverbální projevy za účelem sociálního kontaktu.

Dle Průchy (2010, s. 45) je interkulturní kompetence „*způsobilost jedince realizovat s využitím osvojených znalostí o specifických národních/etnických kultur a příslušných dovedností efektivní komunikaci a spolupráci s příslušníky jiných kultur. Základem interkulturní kompetence je jazyková vybavenost jednotlivce a respektování kulturních specifických partnerů.*“

Typů interkulturních komunikačních kompetencí existuje široká škála. Klára Kostková představila model (2012, s. 74), který je postaven na komunikačních kompetencích, které zastřešují interkulturní kompetence. Do těch spadá povědomí, znalosti, postoje a dovednosti.

Interkulturní kompetence jsou v současnosti velmi žádané dovednosti na trhu práce, neboť jak je zmíněno výše, interkulturní vztahy prostupují mnoho sfér profesního, ale i každodenního života společnosti. Na základě této skutečnosti jsou organizovány kurzy a školení v oblasti interkulturního vzdělávání a interkulturní vzdělávání se stává součástí rámcových vzdělávacích projektů českých škol v podobě multikulturní výchovy (Průcha 2010, s. 46).

Rozvíjet interkulturní citlivost je dle mého názoru stěžejní pro klidné a svobodné soužití lidské rasy. Zvláště pak v kontextu aktuálního politického i celospolečenského dění v Evropě i ve zbytku světa, je čím dál jasnější, že se v budoucnu bez interkulturní citlivosti neobejdeme. V práci je několikrát zmíněno, že čeští autoři tématu interkulturní citlivosti příliš nevyjadřují, není tedy v českém prostředí příliš integrované. Některé evropské i mimoevropské země již dospěly k porozumění důležitosti konceptu interkulturní citlivosti, převážně v souvislosti s automatickým interkulturním vzděláváním, integračními programy, prací s veřejností i legislativně ošetřenými postupy. Výše zmíněné tematické okruhy považuji za relevantní teoretickou základnu pro uskutečnění výzkumu. Jsem si vědoma toho, že nepokrývají celou širokou problematiku, související s interkulturní citlivostí, ale mají sloužit pouze jako úvod do dané problematiky. Následují etické aspekty výzkumu, které svoji povahou ještě spadají do teoretické části výzkumu a praktická část práce, kde popsána realizace výzkumu.

6 Etické aspekty výzkumu

Etické aspekty výzkumu by měly být nedílnou součástí každé empirické práce. Badatelé by měli zvažovat možné důsledky svého výzkumu s odkazem na morálku a etiku. Etické principy pro výzkumnou oblast jsou definovány v Etickém kodexu pro výzkum, vytvořeném britskou Asociací pedagogického výzkumu v roce 1992. Tento kodex byl v roce 2004 revidovaný pod názvem Revised Ethical Guidelines a vyzdvihuje principy eticky korektního výzkumu. Velký důraz je kladem převážně na důvěryhodnost. (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 43)

Témata týkající se národní identity velmi často svádí ke generalizaci platící pro všechny občany dané národnosti. Jak již zmiňuji výše, nesnažím se o výzkum vypovídající o jednotné povaze české společnosti, nicméně etická rovina tohoto tématu může k tomuto úhlu pohledu svádět. Proto bych ráda zdůraznila, že tomu tak není a ani není možné celou společnost takto nálepkovat. Zvláště pak v kontextu současné uprchlické a migrační vlny do střední Evropy, kdy toto téma vzbuzuje mnoho emocí a dělí národ na dva různé tábory – odpůrci a příznivci uprchlíků a migrantů. Vnímám, že jakožto k politickému tématu by se mělo k výsledkům výzkumu týkajících se této problematiky přistupovat eticky velmi citlivě.

Před započítím výzkumu jsem požádala účastníky výzkumu o souhlas s pořizováním audiozáznamu a po zapnutí diktafonu jsem se o tom ještě ujistila.

Informovala jsem účastníky výzkumu, že veškeré informace o jejich osobě, dalších zmíněných osobách a místech budou změněny, aby byla zaručena naprostá anonymita a bezpečnost.

B Praktická část

1 Metoda získávání dat: polostrukturovaný hloubkový rozhovor

Jakožto nejefektivnější metodu sběru dat, jsem v souvislosti s výzkumnou otázkou a výzkumným cílem zvolila hloubkový rozhovor. Švaříček a Šed'ová (2014, s. 160) popisují metodu získávání dat prostřednictvím hloubkového rozhovoru buďto jako kooperaci dvou jedinců – badatele a účastníka výzkumu, na tvorbě významu. Nebo také jako zdroj informací o sociální realitě. Hloubkový rozhovor má několik fází, jimž se věnuji níže.

Kvale (podle Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 159) vymezuje hloubkový rozhovor jako metodu, „*jejímž účelem je získat vylíčení žitého světa dotazovaného s respektem k interpretaci významu popsanych jevů.*“ Existuje několik typů rozhovorů, pro tuto práci jsem vybrala polostrukturovaný hloubkový rozhovor. Výhodou této metody sběru dat je, že se odvíjí od předem připravených okruhů otázek, ale je možno se od nich dle potřeby odklonit. Badatel vede rozhovor tak, aby se dostal ke klíčovým oblastem výzkumného zájmu, nechává účastníka výzkumu plynule mluvit a průběžně se doptává (Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 160).

Nevýhodou může být skutečnost, že interpretace rozhovorů nebude nikdy zcela neutrální a je důležité si tento fakt neustále uvědomovat a pracovat s ním.

Kritéria kvality výzkumu jako validita, reliabilita, zobecnitelnost jsou ošetřena prostřednictvím technik hodnocení, které jsou zpracovány v projektu výzkumu této práce.¹¹ Pro zvýšení důvěryhodnosti bylo použito členské ověřování, účastníkům výzkumu byly předloženy předběžné výsledky výzkumu a dotazovala jsem se na jejich názor. Reflektovala jsem výzkum s kolegy, vedla jsem si deník badatele a bylo-li to nezbytné, uváděla jsem v textu citace. Pro zvýšení aplikovatelnosti jsem využila metodu reflexe subjektivity. Psala jsem si osobní hodnoty, týkající se výzkumu, i to jak se po dobu výzkumu měnily, vymezila jsem si také limity výzkumu (kde jsou limity výzkumu, co už nepopisují a proč).

¹¹ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

1.1 Přípravná část a tvorba tazatelských okruhů

Průvodcem rozhovory mi byla kniha Švaříčka a Šed'ové (2014, s. 159-168), jež podotýká, že nejdůležitějším bodem přípravné fáze je teoretická vybavenost. Většinu zdrojů teoretické přípravy tvořily knižní zdroje tuzemských i zahraničních autorů orientované na interkulturní citlivost a související témata. Dále jsem pracovala se statistikami a výzkumy, které mi byly doporučeny různými Ministerstvy České republiky. Využívala jsem statistiky Českého statistického úřadu a další související informace, které jsem čerpala z internetových zdrojů a časopiseckých periodik. Prostřednictvím teoreticko-kritické analýzy jsem zmapovala také zpracování tématu v absolventských, bakalářských a magisterských pracích.

Sestavila jsem si také časový harmonogram výzkumných rozhovorů. Pokoušela jsem se je situovat srozumitelně, systematicky a schematicky, jak doporučuje Švaříček a Šed'ová a vyvarovat se kladení uzavřených otázek (2014, s. 172). Podrobně popisují tento proces v projektu tohoto výzkumu.¹²

Rozhovory jsem plánovala v rozsahu hodiny až hodiny a půl. V případě potřeby bych realizovala dodatečné interview.

1.2 Tvorba tazatelských okruhů

Vycházela jsem z prvotní zkušenosti s nestrukturovaným rozhovorem, na jehož základě jsem měla možnost vytvořit konkrétnější tazatelské schéma a měkkou strukturu otázek. Důležité bylo také zorientovat se v dostupné literatuře a dalších potřebných zdrojích. Připravila jsem si tedy tazatelské okruhy, o kterých jsem chtěla s účastníky výzkumu diskutovat. Tazatelské okruhy jsem sestavovala na základě teoretického rámce, formulace výzkumného problému a hlavních a vedlejších výzkumných otázek, prostřednictvím „pyramidového modelu“. (Švaříček, Šed'ová, 2014, s. 166).

Vztah kultury a společnosti

- *Je pro českou společnost její kultura důležitá?*
- *Přejímá česká společnost zvyky, tradice, svátky z jiných kultur?*
- *Je česká společnost dostatečně a pravdivě informována o cizích kulturách?*

¹² Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

Interkulturní citlivost

- *Co podle Vás znamená interkulturní citlivost?*
- *Jak a kde by se měla projevovat ve společnosti?*

Faktory ovlivňující interkulturní citlivost české společnosti

- *Jaké jsou faktory ovlivňující interkulturní citlivost české společnosti?*

Projevy interkulturní citlivosti české společnosti

- *Jak se projevuje interkulturní citlivost české společnosti v těchto oblastech:*
 - A) *Instituce (školství, zdravotnictví, úřady, policie, politická sféra)*
 - B) *Každodenní život (politici, média, občané)*

Potenciál české společnosti v oblasti interkulturní citlivosti

- *Co by mohlo zvýšit stupeň interkulturní citlivosti české společnosti? Zaznamenal/a jste, že se v České republice děje něco takového?*
- *Kdo by měl s tímto konceptem pracovat nejvíce, kdo je za něj odpovědný?*

1.3 Vstup a upevnění kontaktu

Na začátku rozhovoru jsem se účastníkům výzkumu představila a popsala výzkumný projekt. Zopakovala jsem zásady důvěryhodnosti, s nimiž jsem je seznámila již v emailu, žádajícím o účast na výzkumu. Patřilo mezi ně ujištění, že veškeré informace o jejich osobě, dalších zmíněných osobách a místech budou změněny, aby byla zaručena naprostá anonymita a bezpečnost. Před samotným započítím výzkumu jsem požádala účastníky výzkumu o souhlas s pořizováním audiozáznamu a po zapnutí diktafonu jsem se o tom ještě ujistila. Rozhovor jsem započala úvodními otázkami. Švaříček a Šed'ová (2014, s. 163) považují úvodní otázky za velmi důležité, neboť navozují příjemnou a důvěrnou atmosféru. Měly by být empatické, příjemné, jednoduché. Obvykle jsem reagovala na základě pozorování v dané situaci nebo na základě profesní specializace, propojené s tématem práce.

1.4 Jádru interview

Hlavní otázky jsem směřovala k tématům, která byla základem výzkumu. Měla jsem předem připravené a účastníka výzkumu jsem u této osnovy jemně přidržovala. Jak doporučují Švaříček a Šed'ová (2014, s. 165), pokoušela jsem se vyhýbat otázkám jako: „*proč*“, ale ptát se spíše „*jak*“ a „*co*“, snažila jsem se také vyhýbat sugestivním otázkám. Rozhovor jsem prokládala nepřímými otázkami a vybízela jsem účastníky výzkumu, ať

vyprávějí v rámci možností o tom, co přijde zajímavé právě jim. Někdy však bylo poměrně náročné udržet účastníka výzkumu v oblasti, jež byla středem mého zájmu a také držet krok s akademiky, jež se v prostředí interkulturních vztahů pohybují mnoho let. Pro navození příjemnější atmosféry rozhovoru jsem kladla také odlehčené otázky a měla jsem připravené také některé dynamické a konfrontační otázky, když se rozhovor stával méně plodným.

1.5 Závěr a ukončení

Na závěr patří ukončovací otázky, jež upevňují vztah badatele a účastníka výzkumu. Je vhodné zeptat se, zda je něco, co bych chtěl účastník výzkumu zdůraznit nebo ještě sdělit. Případně, chtěl-li by se na něco doptat. Důraz by měl být kladem na informovanost a důvěryhodnost. (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 169).

Na konci rozhovoru jsem ocenila ochotu podílet se na výzkumu a poděkovala za společně strávený čas a přislíbila jsem informovat účastníky o výstupech výzkumu.

Detailněji a včetně reflexe je proces vedení rozhovorů zpracován v projektu výzkumu této práce.¹³

¹³ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

2 Metoda výběru vzorku

Již při teoreticko-kritické analýze poznání výzkumného problému jsem se setkávala s mnoha výzkumnými pracemi, které byly převážně orientovány na názory studentů, obvykle středních škola a gymnázií. Mým cílem se stalo zmapovat širokospektrý, akademický pohled odborníků, zainteresovaných do interkulturních vztahů. Domnívala jsem se, že právě názory těchto odborníků mohou přispět k nalezení nových souvislostí v dané problematice. Původní záměr čítal 8 účastníků výzkumu, konečný počet je 5 účastníků výzkumu. Výzkumný vzorek tvoří účastníci výzkumu, kteří mají:

- znalosti a dovednosti v oblasti interkulturních vztahů,
- zkušenosti se zaměstnáním v oblasti interkulturních vztahů,
- zkušenosti s pedagogickou činností v oblasti interkulturních vztahů,
- průběžné vzdělávání v oblasti interkulturních vztahů (účast na konferencích a badatelských projektech v oblasti interkulturních vztahů, zahraniční odborné stáže a pobyty),
- zájem o vývoj diskuze, týkající se interkulturních vztahů,
- přímý kontakt s různými úrovněmi interkulturní citlivosti české společnosti,
- názor na témata, týkající se interkulturních vztahů a interkulturní citlivosti,
- schopnost tento názor vysvětlit a podložit relevantními argumenty,
- odborný nadhled, umožňující poskytnout komplexní obraz problematiky interkulturní citlivosti české společnosti,
- schopnost relevantně zhodnotit úroveň interkulturní citlivosti české společnosti,
- všeobecný rozhled.

Na proces vzorkování byla aplikována metoda prostého záměru výběru vzorku. Tuto metodu jsem zvolila, protože účastníky výzkumu pojí mnoho výše zmíněných společných kritérií, které považuji za relevantně reprezentativní vzorek. Druhým důležitým aspektem byla pestrost profesního zaměření, věku, pohlaví, cílové skupiny, s níž pracují i délka praxe. Detailněji se výběrem vzorku zabývám v projektu tohoto výzkumu práce.¹⁴

¹⁴ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

3 Výzkumný design a analýza kvalitativních dat

Za výzkumný design jsem zvolila principy zakotvené teorie, jejím cílem je generovat novou teorii, zakotvenou v datech. Tento výzkumný design velmi dobře koresponduje se zvoleným výzkumným přístupem. Ale také výzkumný problém je dle mého názoru velmi úzce spojený se sociálními procesy, a proto je na něj zakotvená teorie dobře aplikovatelná.

Rozhovory s účastníky výzkumu byly zaznamenány na diktafon prostřednictvím mobilního telefonu. K nahrávání rozhovoru byl před i po zapnutí nahrávacího systému, udělen slovní souhlas účastníka výzkumu. Soubory ve formátu mp4 byly označeny příjmením účastníka výzkumu, datem pořízení záznamu a následně zálohovány na pevný disk počítače a na online úložiště.

Další fází analýzy dat je transkripce. Nejprve jsem si každý rozhovor několikrát poslechla a vypsala jsem nejzajímavější oblasti a vztyčné body rozhovoru. Celé rozhovory včetně zaznamenaných neverbálních projevů jsem přepsala do textového editoru, abych s nimi mohla následně pracovat. Uskutečnění tohoto procesu bylo časově velmi náročné. Hodina rozhovoru pojala v průměru až 4 hodin přepisu.

Podle Strausse a Corbinové (1999, s. 14-16) má zakotvená teorie tři fáze kódování. Analýza dat proběhne prostřednictvím otevřeného kódování a následným axiálním kódováním. Neboť selektivní kódování je pro mě jako pro začínajícího badatele velmi náročné. Otevřené kódování je proces, při němž jsou získané informace rozloženy do skupin a tyto skupiny jsou označeny nějakým kódem, názvem. Selektivní kódování následuje po otevřeném kódování a to tak, že údaje z prvního procesu kódování jsou znovu tříděny do kategorií a subkategorií. Tuto teorii jsem zvolila, neboť předpokládám, že dobře koresponduje nejen s výzkumnými otázkami a cíli, ale také se zvoleným výzkumným přístupem a technikou výzkumu. Detailněji a včetně reflexe je proces kódování rozhovorů zpracován v projektu výzkumu této práce.¹⁵

¹⁵ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

4 Výstupy výzkumu

V této kapitole popisují výsledky mého bádání. Deskripce dat je rozdělena dle pěti tazatelských okruhů. Za účelem zvýšení důvěryhodnosti výstupů, používám relevantní citace. Z důvodu zachování úplné anonymity záměrně uvádím jednotný rod, konkrétně pojem „účastník výzkumu“ nebo „respondent“ a přidávám pořadové číslo.

4.1 Kultura a společnost

V této kapitole bych ráda popsala výsledky rozhovorů, které jsem vyhodnotila na základě prvního okruhu otázek. Tento okruh byl zaměřen na vztah české společnosti k vlastní kultuře, přebírání kulturních rysů z cizích kultur a informovanosti české společnosti o cizích kulturách.

Názory dotazovaných odborníků se v této oblasti velmi lišily. Častokrát se však všichni účastníci výzkumu dotýkali tématu porozumění vlastní kultuře. Jeden z dotazovaných je cizinec, který procestoval velkou část světa a žil šest let v České republice. Nedokáže však popsat českou kulturu. V porovnání s jinými zeměmi necítil při slavení svátků pocit soudržnosti. Mnoho lidí ani nevědělo, proč daný svátek je. To je dle jeho názoru v jiných zemích téměř nevídané. Zmiňuje také, že česká společnost neslaví narozeniny významných osobností jako je třeba Karel IV. Lidé společně neoslavují tak důležitý mezník naší společnosti jako je 17. 11. 1989, kdy si český národ vybojoval svobodu. V kalendáři je, ale málokdo to tak cítí.

„Vy jste si vybojovali nezávislost, ale když jsem se někoho zeptal, proč je dnes volno, tak byli lidé velmi rozpačití. Nebyli si vůbec jistí. Speciálně mladí lidé. Stačilo, že je volno, to stačí ne? A já jsem se ptal a o čem to je? Ale oni mi to nedokázali příliš vysvětlit. A také jsou tu další svátky. Vždycky když jsem se lidí zeptal, o čem je tento svátek, říkali je přece svátek, prostě svátek. Často jsem si všiml, že je hodně svátků, ale nikdo nevěděl, proč. Pro mě to nebyla česká kultura, do teď nedokážu říct, co je česká kultura.“
(Respondent 4)

Také další účastník výzkumu poznamenává, že se často zapomíná na význam a samotnou podstatu toho, proč se jaký svátek slaví. Další respondent zmiňuje poměrně silné zakotvení Čechů v české kulturní identitě, ale také fakt, že česká společnost často konkrétně neví, co pojem „kulturní identita“ znamená.

„Ukazují to výzkumy a to, čím se zabýváme je poměrně takové silné zakotvení Čechů v té jejich kulturní identitě. Problém trochu je, že Češi úplně neví, co ta kulturní identita znamená, že ona je poměrně dost povrchní a není úplně specifikovaná tím, že jsou tam nějaké rituály nebo nějaké svátky a podobně. Samozřejmě to tam patří, ale že to vymezení té kultury je poměrně vágní nejspíš takové to klíčové přihlášení se k to mu češství.“ (Respondent 2)

Podle respondenta, který je imigrant z evropské země, česká společnost až na nějaké výjimky, kulturní zvyky moc nedodrhuje a zdůrazňuje propojenost tradic a zvyků s náboženstvím, které není v České republice příliš rozšířené. Roli hraje přechod od religiózních významů svátků a tradic k pohanskému přejímání. Česká kultura se podle jeho názoru projevuje spíše v tom, jak se lidé chovají, o vztazích, jak se projevují, než o zvycích a tradicích.

„Myslím, si, že se ty zvyky tady tolik nedodrhují. Nicméně je to vnímané, že něco tu je. My Češi jsme takoví, jsme na to nějak hrdí, i když to každý vnímá jinak. Myslím si, že to -my Češi- je spíš o tom jak se lidé chovají, o vztazích, jak se projevují, než o zvycích a tradicích.“ (Respondent 5)

Pracovala jsem také s názorem, že udržování českých kulturních tradic se liší od jednotlivce, ale spíše se kulturní zvyky a tradice dodrhují na vesnicích. Zajímavý je zmíněný jev, že důležitost vlastní kultury si česká společnost uvědomuje až v okamžiku, kdy má pocit, že ji někdo ohrohuje. Jeden účastník výzkumu vyučoval na několika školách v České republice a byl velmi zklamaný z kulturní a historické úrovně znalostí dětí. České děti podle jeho názoru neznají vlastní historii a kulturu, protože je k tomu nikdo nevede. Zajímají se o cizí kultury, cizí země, jsou chytré a zvědavé, ale o vlastní zemi toho ví opravdu málo.

Převážně se účastníci výzkum se shodli, že česká společnost přebírá některé kulturní rysy z cizích kultur, například ve stravování nebo v souvislosti se svátky jako je Halloween nebo Valentýn. Jednou z příčin může být, že česká společnost reflektuje kulturní rysy zemí, ke kterým v dané etapě vzhlíží, další zmiňovaná byla globalizace, ale také konzumerismus a ateismus české společnosti. Podle jednoho z názorů se tendence přebírání kulturních rysů mění na základě politické situace a v současnosti jsou spíše prozápadní.

„Nejzřejmější je Valentýn a Halloween. To vám určitě říká každý. Je to otázka globalizace a konzumerismu. Konzumerismus ovlivňuje ty zvyky. Uvolnění od toho náboženství to je částečně taky otázka té westernizace kultury a její modernizace, ty příčiny

těch změn. Samozřejmě je velmi těžké rozlišit, co je dopadem migrace nebo přítomnosti migrantů cizinců na českém území a co je dopadem globalizace.“ (Respondent 5)

Ohledně informovanosti české společnosti o cizích kulturách se účastníci výzkumu často jasně vymezovali k možnosti dostatečně a pravdivě informovat. Česká společnost pravděpodobně nemá k dispozici pravdivé a dostatečné informace, ale je na tom podobně jako zbytek světa. Důvodem může být nepřehledné množství informací, které je velmi náročné na zorientování pro veřejnost. Podle jednoho z respondentů se o pravdivost a úplnost informací téměř nikdo nesnaží nebo to lidi ani nenapadá. Důležitý je také způsob, jakým je veřejnost informována. Informace jsou zprostředkovávány skrze média a ta fungují na principu atraktivity

„Ty informace jsou zprostředkovány zejména medií, nebo přes internet. A jsou zprostředkovány takovým způsobem, aby lidi byli ochotni za ty informace platit. Jsou podávány tak, aby apelovali na ty základní lidské instinkty, a tím nutně dochází k nějakému zkreslení. Nejde uchopit všechny informace o celém světě pravdivě a dostatečně.“ (Respondent 2)

Je zmiňována paradoxně nízká obeznámenost s kulturou, která je nám geograficky blíže v porovnání s těmi, které jsou vzdálené.

4.2 Interkulturní citlivost

V této kapitole bych ráda popsala výsledky rozhovorů, které jsem vyhodnotila na základě druhého okruhu otázek. Tento okruh byl zaměřen na porozumění pojmu interkulturní citlivost a upřesnění, kde by se měla podle odborníků interkulturní citlivost projevat.

Každý z odborníků prezentoval jemu blízkou definici interkulturní citlivosti. Dle jejich slov se jedná se o schopnost vnímat odlišnosti cizích kultur a uvědomění si, že někde jinde to může jinak a je to stále normální. Přidávána byla také schopnost umět s kulturními odlišnostmi nakládat, která se v českém prostředí velmi těžce adaptuje.

„Já mám obecně pocit, že my jsme taková hrozně homogenizovaná společnost, z hlediska etnicity. My jsme ve své minulosti hodně udělali strašně moc pro to, chtěně nebo nechtěně, abychom vlastně byli výrazně monolit. To znamená, že pro nás jakékoliv setkání s něčím co je trošku jinak vždycky nabývá hrozně fatálních rozměrů cizosti, Němce jsme vždycky vnímali nějakým způsobem, vůbec to německy mluvícím prostředí, mám pocit, že ta

homogenizace nám příliš nepřinesla něco nového, abychom v tom byli vůbec schopni nakládat s něčím co je odlišné.“ (Respondent 2)

Zásadní je znát své kulturní pozadí a rozumět mu. Tento fakt má totiž abnormální vliv na interkulturní citlivost vůči cizím kulturám.

„Znamená to zejména vědět, kdo jsem já. Z čeho je složena ta moje identita, z jakých hodnot vyrůstá a schopnosti reflektovat, že ty věci, které máme tendenci ve světě nahlížet, jsou správné jenom z toho našeho úhlu pohledu.“ (Respondent 5)

Velmi důležitou připomínku v kontextu české společnosti dodává další respondent. Zdůrazňuje, že interkulturní citlivost by se měla projevovat také uvnitř jedné společnosti.

„Moje definice je být citliví k ostatním kulturám. Také uvnitř jedné společnosti. Spousta zemí má kulturu, která se rozvíjí v té majoritní kultuře. Mně se občas zdálo, že v Německu, Litvě, Estonsku, na Slovensku, ale také v České republice, že společnosti jsou obvykle velmi náchylné na rozdílné kultury uvnitř jedné společnosti. Oni je nenazývají jak Němce, Čechy, Slováky, ale jako ti jiní Čechové, ti jiní Němci, ti jiní Slováci. Já jsem si všiml, že i v České republice to tak bylo, že někteří říkali, to je ta druhá skupina Čechů.“ (Respondent 4)

Společná definice, vytvořená na základě jednotlivých definic odborníků, by mohla znít takto: *„Interkulturní citlivost je znalost vlastní kulturní identity, schopnost vnímat odlišnosti cizích kultur a zároveň dovednost přistupovat otevřeně a rovnocenně vůči těmto kulturám, a to v kontextu jedné nebo více společností.“* Jako zásadní vnímám znalost vlastní „kulturní identity“ v souvislosti s vnímáním cizích kultur a projevem vyšší úrovně interkulturní citlivosti. Podle mého názoru existuje souvislost mezi vnímáním vlastní identity české společnosti a projevem vyšší interkulturní citlivosti. V předchozí kapitole byl zjišťován vztah české společnosti k její kultuře. Dle odborníků nemá česká společnost příliš silný vztah vůči svojí národnostní kultuře. Tento fakt může být jedním z faktorů, jež ovlivňuje interkulturní citlivost české společnosti.

4.3 Faktory ovlivňující interkulturní citlivost české společnosti

V této kapitole bych ráda popsala výsledky rozhovorů, které jsem vyhodnotila na základě třetího okruhu otázek. Tento okruh byl zaměřen na faktory, které ovlivňují interkulturní citlivost české společnosti.

Faktory jsem na základě výpovědí rozdělila do skupin na vnitřní a vnější. Častokrát se však překrývají. Jako vnitřní faktory jsem definovala tyto:

- *vlastní zkušenost s cizími kulturami,*
- *osobnostní nastavení člověka, zda je povahově spíše otevřený či uzavřený, pozitivní nebo negativistický,*
- *půdové záležitosti jako je strach o bezpečnost nebo strach o svoji práci, případně o své sociální dávky,*
- *uspokojení potřeb Maslowovy pyramidy potřeb.*

Jako vnější následně tyto:

- *rodina, přátelé,*
- *praktické interkulturní vzdělávání,*
- *historické zkušenosti s cizími kulturami,*
- *současná politická situace v České republice,*
- *globální situace ve světě (konflikty),*
- *komunistická historie České republiky, kdy se zde sice nacházeli cizinci, ale jen ze spolupracujících zemí,*
- *homogenizace české společnosti,*
- *média,*
- *stereotypy, předsudky.*

Respondenti na základě vlastní zkušenosti obvykle nevidí jako rozhodující aspekty úroveň dosaženého vzdělání, věk ani bydliště. Neboť i na akademické půdě, v charitativním nebo církevním prostředí se často setkávají s xenofobními názory. Někteří respondenti uvádějí logickou návaznost větších měst s vyšší citlivostí vůči cizím kulturám, ale ani to není pravidlem. Lépe si prý na cizí kultury zvykají studenti a samotní cizinci.

„Jako obecně se nabízí, že když člověk víc ví, umí nějak přemýšlet, ale nemusí to být zase pravidlo. Já nechci říct, že vzdělání lidí z města jsou mnohem otevřenější, abych se nedotkla těch, co žijí na vesnici. A třeba to tak vůbec není. Jsou mnohem otevřenější a nemusí mít vysoké školy, ale mohou být mnohem srdečnější a otevření prostě přijímají víc i ty cizí věci.“ (Respondent 1)

Všichni účastníci výzkumu se shodují na tom, že vzdělávání je základ vývoje celé společnosti a hraje největší roli také v oblasti interkulturní citlivosti. Většina respondentů se však vyjadřuje k povaze vzdělávacího systému v České republice. Toto téma je konkrétněji rozebráno v kapitole Projevy interkulturní citlivosti české společnosti.

V kapitole s názvem Potenciál interkulturní citlivosti české společnosti, jsou popsány návrhy odborníků na možné zlepšení současné situace, také v oblasti školství.

„Vzdělání! Absolutně vzdělání. Ale vzdělání musí začít u vlády. Potom vládní úřady. Nejdřív musí být vzdělaná vláda, když vláda rozumí tomu, co je to kulturní citlivost a o čem jsou ostatní kultury, potom chápou, že nejsou tak jiní. Musí nastavit potom kulturní tréninky pro business. Aby věděli, proč ten člověk jí rukama, proč se obléká tak jak se obléká. Mimochodem tohle funguje v Anglii.“ (Respondent 4)

Druhým nejčastěji zmiňovaným aspektem je vlastní zkušenost s cizími kulturami.

„To jsou ty hlavní body. Nejdůležitější je ovšem pro určitou část společnosti. Malá část, ale je to strašně důležité pro studijní program Erasmus a jiné zahraniční pobyty, kdy se dostáváme do kontaktu s lidmi, kteří jsou stejní jako my. Mají stejné zájmy. Což odpovídá potom konceptu interkulturní citlivosti. Ale i koncept jak odbourávat stereotypy.“ (Respondent 5)

Účastníci výzkumu také zdůrazňují, že nemá-li člověk uspokojeny základní potřeby, je téměř nemožné, aby se dokázal projevat vyšší úroveň interkulturní citlivosti. Česká společnost je dle názorů respondentů paralyzovaná strachem, tudíž je pro ni velmi náročné dostat se do vyšších pater uspokojování potřeb v rámci seberealizace a rozvoje interkulturní citlivosti.

„Já vycházím z té základní pyramidy potřeb, a pokud lidé nemají uspokojenou základní potřebu přežití a bezpečí tak se vůbec nedostávají do vyšších pater. Interkulturní citlivost pro mě znamená v rámci té pyramidy – patří až někam nahoru v rámci seberealizace. Nějaký schopnost dosáhnout svého ideálu, ale pokud já jsem na té základní úrovni frustrovaná, nemám základní pocit bezpečí, tak o nějakých ideálech nebo kompetencích vůbec neuvažuju. Ta společnost česká je v současné době tak paralyzovaná strachem, že se do nějakých vyšších pater vůbec nemůže dostat.“ (Respondent 3)

Důležitý fakt je také, zda se společnost cítí, že ji cizí kultura nějakým způsobem ohrožuje.

„Jo tak japonská kultura, k ní nemáme žádný vztah, protože ji neznáme, nic o ní nevíme a maximálně je to nějaký exotický týden japonské kultury, že ochutnáme speciální japonský pokrm. Není to nic, čím bychom byli konfrontováni. Japonská kultura nás nijak neohrožuje. Zatímco ta arabská je vnímána, že nás ohrožuje.“ (Respondent 1)

Projevy tolerance, interkulturní citlivosti se vyvíjí na základě mnoha výše zmíněných faktorů a jiných dalších. Dle názorů respondentů je křivka tolerance živou entitou, která se

neustále mění. V současnosti se řeší se uprchlíci, částečně se pozapomnělo se na Romy. Nejméně oblíbení jsou Arabové, Korejci a Rusové.

„Mám pocit, že teďkom jak se hodně řeší uprchlíci, tak se úplně zapomnělo na Romy, takže mají chvílku klid. A že teďka nejméně oblíbeni jsou ty arabský národnosti a dřív to třeba byli Korejci a Rusové jakoby vnímání nepozitivně. Ne, že by je někdo vyloženě vyháněl, to ne, ale spíš byli vnímání jako taková ta levná pracovní síla.“ (Respondent 1)

Účastníci výzkumu se shodli na tom, že se projevy interkulturní citlivosti se liší vůči různým kulturám. Přestože interkulturní citlivost je určitá úroveň vnitřní vyspělosti, která je založena na rovnosti všech kultur, a ke které jedinec musí dospět. Má-li jedinec vysokou úroveň interkulturní citlivosti, mělo by tomu tak být vůči všem kulturám. Dle slov odborníků hraje roli převážně podobnost cizí kultury. Společnost však hodnotí pracovitost minority, nenápadnost a také vztah k ženám.

„Češi to mají nastavené nějak a každý kdo se trošku liší, souvisí to s tou podobností, kdo se nám zdá podobnější, tak jsme schopni akceptovat. Nemyslím si, že je to problém jen Čechů i v řadě jiných společností.“ (Respondent 2)

„Čím jsou nám podobnější, tím nám méně vadí. Není to jen o tom obrazu, jak vnímáme sebe sama, ale jak bychom chtěli vypadat. Pokud vnímají, že někdo je pracovitý, tak se ztotožňují s tou pozitivní vlastností a ten člověk jim nevadí. Další věc je nenápadnost. Například jsem se setkala s tím, že některé národy nám vadí.“ (Respondent 5)

4.4 Projevy úrovně interkulturní citlivosti české společnosti

V této kapitole bych ráda popsala výsledky rozhovorů, které jsem vyhodnotila na základě čtvrtého okruhu otázek. Tento okruh byl tím nejrozsáhlejším. Pokoušela jsem si zjistit, jak česká společnost pracuje s konceptem interkulturní citlivosti. Česká společnost je poměrně široký pojem, pro lepší uchopení jsem českou společnost rozdělila na veřejné sektory a každodenní život. Do veřejných sektorů spadá vzdělávání, zdravotnictví, úřady, policie, politická sféra. Každodenní život pokrýval oblasti projevů politiků, médií a občanů.

První a zároveň nejdiskutovanější oblastí je vzdělávání. Kritická oblast je dle několika respondentů znalost vlastní historie, která s mnoha dalšími faktory vede k velmi slabému vztahů žáků a studentů ke své kultuře.

„Spousta těchto věcí je jen to, co učí učitelé. Nemyslím si, že občas je to všechno pravda. Pamatuji si, že jsem jednou učil na škole v jednom městě a to co učila učitelka

o tom městě, bylo totálně špatně. Měla špatná jména, špatná data, vysvětlení důvodu pro souboj.“ (Respondent 5)

Všichni účastníci výzkumu se shodují na tom, že vzdělávání je základ vývoje celé společnosti a hraje největší roli také v oblasti interkulturní citlivosti. Většina respondentů se však vyjadřuje k povaze vzdělávacího systému v České republice. Podle jejich názorů je založen spíše na memorování a správném opakování učiva. Méně se však klade důraz na vlastní zkušenost, kreativitu a otevřenost novému. Účastníci výzkumu se obávají, že zavádění interkulturního vzdělávání/ multikulturní výchovy nebude mít v prostředí českého školství příliš velký úspěch.

„Já mam pocit, že to míří obecně k tomu, jak funguje školství. Mám šanci hodně porovnávat různé typy školství v zahraničí s tím naším, já mám pocit a vidím to i v té praxi, že ono příliš neumí nakládat jednak s jakoukoli odlišností a nemá pro to ani nějaké moc návody. To, co se do těch škol svým způsobem docela dost tlačí taková ta multikulturalita tak já mam často pocit, že to je víc ideologie než praxe. Nemáme zažitě a není to součást toho běžného života to setkávání se s něčím cizím, a že to je spíš zase takové něco, jako bylo předtím za socialismu. Že je nějaká ideologie, teď je zase multikulturalismus a ten se má zase nějak vykládat, ale na to aby to vlastně někdo zvnitřnil, aby to mělo nějaký praktický význam, tak se toho trošku bojím, a obecně to školství mi přijde založeno ne na tom, aby tvořivě řešil problémy“ (Respondent 2)

„Nejde podle mého z hora, což není úplně dobře, protože to přijímáno těmi pedagogy, je něco umělého co se má implementovat do té praxe, a já mam pocit, že to má jít přirozenou cestou, běžné komunikace běžné zkušenosti a hlavně toho tvůrčího řešení, ale to školství to nevytváří, nerozvíjí u těch žáků, aby se dokázali sami vypořádat, když se setkají s něčím, co je jiné.“ (Respondent 1)

„Nejsem ve školství, nemůžu to hodnotit, ale myslím si, že plodnější by bylo víc získávat ty dovednosti než znalosti. Jako ty znalosti jsou důležitý jasně, ale taková ta dovednost, umím s tím nakládat, že si ty informace umím najít, když potřebuju.“ (Respondent 3)

Záleží také na škole, jakou pozornost věnuje multikulturní výchově ve svých osnovách. Silnou roli však hraje učitel, učitelka, jak jsou schopni žákům toto téma zprostředkovat. Většina odborníků se shoduje také na tom, že problematické praktické interkulturní vzdělávání pramení z nedostatků ve vzdělávacím systému České republiky a nedodržování hierarchie vzdělávání také mimo školní prostředí. Respondenti se však neshodí v tom, zda by se pozornost pro interkulturní citlivosti, měla prvotně odvíjet od

aktivit vlády nebo v rámci pedagogických fakult. Již při studiu na vysoké škole by měly být pro absolventy, zvláště pedagogických oborů, ale i jiných povinné předměty, které prakticky rozvíjí interkulturní citlivost. Většina škol však nemá pro efektivní interkulturní vzdělávání nástroje, finance.

„A zase jsme zpátky u vzdělávání na pedagogických fakultách. S těmi učiteli se nepracuje v tom tématu. Oni mají nějaké céčkové předměty interkulturní komunikace. Nebo tam mají nahodilé workshopy. Ti učitelé od začátku nikdo nepracují tak, hele ty budeš mít možná ve třídě tři čtyři cizince a pro ten kolektiv to něco znamená.“ (Respondent 4)

„Vzdělání! Absolutně vzdělání. Ale vzdělání musí začít u vlády. Potom vládní úřady. Nejdřív musí být vzdělaná vláda, když vláda rozumí tomu, co je to kulturní citlivost a o čem jsou ostatní kultury, potom chápou, že nejsou tak jiní. Musí nastavit potom kurzy kulturní citlivosti pro businessmany. Potom to musí být vyučováno na školách, co jsou to kultury a mít předmět o cizích kulturách. Kulturní a náboženský předmět Aby věděli, proč ten člověk jí rukama, proč se obléká tak jak se obléká.“ (Respondent 5)

V sektoru zdravotnictví byla často zmiňována problematika pojištění, a s ní související citlivé zacházení s pacienty z různých kultur právě v případě, kdy se jednalo o platící pacienty. Názory se však velmi liší, častěji je uváděn citlivější přístup ve větších městech, ale ani to to není pravidlem. Stěžejní problém vychází opět z oblasti vzdělávání. V případě, že v některých aspektech ustoupí obě strany, jsou zde možnosti, jak kulturní odlišnosti v oblasti zdravotnictví řešit.

„Já osobně si nemůžu stěžovat. Když jsem byl v nemocnici, starali se o mě hezky. Ale mám zkušenost s pražskou klinikou, kde teda chovali interkulturně velmi necitlivě řekněme. To je v Praze v hlavní nemocnici a tam mají napsáno čínská ambulance. Je to jako sekce pro imigranty a cizince a je tam nakreslený Číňan s typickými čínskými rasovými znaky a africký taktěž. Ale to je vážně necitlivé. Vystihuje to stereotypy. Když jsem se zeptal, jestli to můžou sundat, tak řekli, že ne. Že je to legrace.“ (Respondent 4)

„Všechny ty složky zdravotnictví během té své profesní formace nejsou vedeni k interkulturní citlivosti. S nimi to nikdo nedělá. Doktor tam má Mongolku na porodním sále, pro kterou je porod v českém prostředí hrozně traumatizující, protože popírá všechny kulturní hodnoty té Mongolky. Ale ten doktor to ani neví. On to nedělá schválně, prostě neví.“ (Respondent 3)

V kontextu s úřady často převládá názor, že se nechovají citlivě ani vůči vlastním občanům. Někteří odborníci tvrdí, že si obvykle cizinci nestěžují. Jeden z nich má ale jinou zkušenost.

„To je úplně totéž. Kdo ty úředníky vede k tomu, jakože neumí jazyky a ani angličtinu často to je pro mě tristní. Ale i ta interkulturní citlivost. U těch úřadů není ani téma citlivosti z jiné části kultury, natož tak interkulturní.“ (Respondent 1)

„Jeden můj kamarád nemá vůbec dobré zkušenosti s úřady. Šel vyřizovat nějaké papíry na úřad ohledně jeho sňatku a bylo mu přímo řečeno, že mu nebude nikdo sloužit, že je Afričana a že takoví tu nepotřebujeme.“ (Respondent 5)

Celoplošně je vnímán problém s jazykovou vybaveností.

„A to nemluvím o jazykové vybavenosti pracovníků na úřadech. Já netvrdím, že by měli mluvit anglicky, ale vždycky by tam měl být někdo, kdo je schopen to přeložit. Já jsem potřeboval také něco vyřídit a bylo to téměř nemožné. Jel jsem kvůli tomu do vedlejšího města na policii, tam jsem musel tři hodiny čekat, nakonec nemohl, já jsem musel čekat a nakonec mě poslali jinam a tam to bylo vyřízeno za deset minut.“ (Respondent 5)

Na základě vlastních zkušeností, uvedl jeden respondent, že cizinecká policie je vzdělávána v oblasti interkulturních kompetencí, ale zajímavější je fakt, že interkulturní dovednost se rozvíjí spíše přirozeně.

„Hlavně ty zkušenosti a dovednosti se tam tvořili v těch interakcích. To znamená, že ta samotná práce tam vytvářela obrovskou zásobu těch dovedností jak jednat, jak reagovat to jsou často věci, které se nedají naučit tím, že tam přijde lektor a něco vám o tom řekne. Na jednu stranu jsem měl pocit, že se tam koncentrovalo něco co je opravdu skutečně hodně mezikulturní a to nejenom zaměstnanci versus ti v uvozovkách klienti...“ (Respondent 2)

„Myslím si, že třeba cizinecká policie a ty represivní orgány, že jsou strašně ovlivnění, že oni za to nemůžou, že se setkávají jen s těmi negativními věcmi. Když jsem měl školení pro policisty z kriminálky a pak tam byli z úřadu organizovaného zločinu, to jsou prostě lidi, kteří se hodně setkávají s negativními věcmi, s trestnými činy a podobně takže jsou trochu negativní, jsou jinak nastavení, protože se s tím setkávají denně a nemají tu pozitivní zkušenost, takže si myslím, že to mají těžší.“ (Respondent 1)

Výsledky práce vlády v oblasti integračních programů jsou dle výpovědí respondentů velmi malé a různí se dle regionů. Výchozí pozice vlády je však také velmi náročná a snaha o zlepšení situace se projevuje.

„Integrační politika, k té řeknu, že čelí znační kritice, ale já mám pocit, že v daných podmínkách ten stát dělal svým způsobem, co mohl a co taky uměl. Otázkou je, že se potom můžeme bavit, jestli integrační politika má opravdu to, co by měla mít, ten její regionální

rozměr. Ten já tam úplně necítím, mám pocit, že do některých regionu vstoupila víc, někde míň a je otázka, na koho vlastně byla zaměřena...“ (Respondent 2)

„Nícméně české školství už po mnoho let na základě integrační politiky nabízí neziskovkám různé multikulturní programy spojené s multikulturní výchovou. Takže je určitě prvek, který by měl být pozitivní ve vytváření té interkulturní citlivosti. Ty výměnné pobyty ať už na vysokých školách nebo na středních školách taky k tomu přispívají.“ (Respondent 5)

Politické projevy mají dle respondentů silné důsledky. Relativně vysokou úroveň interkulturní citlivosti projevuje například Dienstbier nebo současný premiér Bohuslav Sobotka.

„Já myslím, že ten Sobotka. Má to šíleně těžké tu situaci. Z jedné strany jsme součástí Evropy. Máme nějaké hodnoty a právní řád a máme ženevské konvekce. Ty uprchlíky co mají nárok na azyl, máme povinnost přijmout. Nemám jinou možnost nebo porušíme mezinárodní právo. Sobotka se začal chovat moc otevřeně k Evropě a je strašně na hraně k pravicovým skupinám, že musí být trochu drsný. Ale zároveň že to vybalancovává velmi dobře.“ (Respondent 3)

„U těch politiků se docela odráží vůbec ta společnost. Oni jsou tady jen součástí společnosti. Je těžké mluvit nějak reálně nebo chladně, protože jste hned zašuplíkovan. Ať už jako zastávce nebo ten kritik nebo ten xenofob. Ať už sluníčkář nebo xenofob. Jenom ty dva typy jsou tady. A není víc mezitím.“ (Respondent 1)

Jako problematické, nebezpečné a s velmi nízkou úrovní interkulturní citlivosti vnímají všichni odborníci projevy prezidenta Miloše Zemana. Čtyři z pěti respondentů označili jako ukázkového zástupce slabé interkulturní citlivosti prezidenta České republiky.

„Takže obecně zvyšuje tu xenofobii a podporuje ty lidi v tom, co si oni myslí a hraje na ty nejnižší pudy. To znamená oblast toho nebezpečí, dost je podporuje a je to dost nebezpečný, to co dělá.“ (Respondent 3)

„No tak to mají, já to vnímám, že to co se děje v poslední době že výrazně se spustila, jak bych to řekl, chování některých politiků a jejich komentáře toho, co se vlastně může nebo má, překročilo mantinely a spousta lidí se začala chovat jakoby tady neexistovala žádná pravidla. Počínaje pravidly diskuze, pravidly jako uznání nějakého proti názoru a spíš ten obsah se proměnil, strašně to z vulgarizovalo, místo aby to dostalo obsah, tak to jsou nicneřikající hesla, to budeme na sebe křičet prázdné věty a mě to nebaví číst.“ (Respondent 2)

„Určitě to má váhu. Lidi si zvolili prezidenta v rámci přímé volby a mají pocit, že je teď jejich vyslanec. Prezident Zeman svými výroky velmi ovlivňuje veřejné mínění. Řada

lidí fakt nemá vyvinuté kritické myšlení. Těmi svými výroky, to že podporuje nenávisť je člověk schopen třeba ještě rozklíčovat, ale v lidech vytváří strach. To je velký problém. Prostě šíří ten strach, pak to vede lidi k té xenofobii.“ (Respondent 1)

„Určitě se mi nelíbí vyjádření pana prezidenta, protože celou situaci vyhrocuje. Je to hodně populistické, a myslím si, že to nemůže k ničemu přispět. Prostě, že bude společnost víc negativně naladěna vůči cizincům. To se může projevit i v útocích na místa, kde oni pobývají. To určitě ano, co se týká těch ostatních. Pan Dienstbier, ty jeho názory byli ze začátku dost pozitivně nastaveny vůči té situaci, což bylo zas až moc.“ (Respondent 4)

„A jsem upřímně šokován projevy českého prezidenta! To je perfektní příklad. On by měl být první, kdo by měl dostat kurz interkulturní citlivosti. On mluví jak komunisté, no to ne. Za komunismu bylo v České republice spousta cizinců na výměnném pobytu, třeba z Kuby nebo z Indie. A když já jsem byl v Rusku, populace je tam velmi pestrá. Spousta národností.“ (Respondent 5)

V oblasti iniciativy občanů zmiňovali účastníci výzkumu nejčastěji neziskové organizace, které se sice projevují vysokou úrovní interkulturní citlivosti, často jsou však kritizovány v souvislosti s irelevantností kampaní. Zmiňováno je také, že se setkávají s nálepkováním „sluníčkáři“, přestože se pokouší vést seriózní diskuzi.

„Neslyšela jsem od žádné neziskovky žádný konzistentní názor, který by vycházel z nějaké reality. A nabízel nějaké smysluplné řešení. Ještě jsem to neslyšela v médiích. Jenom jsem četla prohlášení, že je musíme přijímat, že je to naše povinnost a solidarita a bla, bla, bla, bla. Ale jestli jsou ty neziskovky připravené na to integrovat lidi. Nezpochybňuju ty hodnoty, vůbec.“ (Respondent 3)

„Staví se do role: my to víme líp, my lidem pomáháme, my jsme morálnější než vy. Rozumíte? Mne to hrozně irituje. Jakou oni mají reálnou zodpovědnost. Vůbec žádnou. Když se stane něco v téhle zemi, když tady dojde k znásilňování mladých dívek, jakou zodpovědnost holky mají z těch neziskovek. Chápete to? Vůbec žádnou. A já to od těch lidí chci slyšet. Já vůbec nejsem xenofobní, vůbec. Jsem pro přijímání uprchlíků. Jsem pro jejich integraci. Jsme proto, aby se ty děcka dostávaly do školek, aby ty lidi chodili do práce. Abychom je přijali mezi sebe. A dali šanci žít v míru. Ale já chci slyšet od neziskovek, jak to v té praxi nabudeme dělat. To nikdo neví.“ (Respondent 1)

„Ony jsou vnímané jako sluníčkáři. I když mluví, že budou demonstrace proti nenávisti, což je úplně něco jiného, než demonstrace typu pojd'te sem všichni, tady vám dáme jídlo pití objemem vás a tak dále. Není to o tom, že zorganizují demonstraci proti nenávisti, tak už jsou vnímání jako sluníčkáři. Část z nich možná jsou těmi sluníčkáři.“

Myslím si, že se snaží ty organizace o nastavení reálné diskuze. Jenomže v této situaci to není možné.“ (Respondent 4)

Média jsou celoplošně velmi kritizována, ale také omlouvána jejich záměrem vytvářet zprávy, které jsou zajímavé prioritně pro prodej.

„Jsem z toho úplně zděšený, co slyším. Ti novináři často vůbec nevědí, o čem mluví, zvou si tam hosty, kteří vědí to stejné o tom co ti novináři, takže to je že si povídají dva, kteří nemají ani rámcovou představu a ani nepracují s žádnými pojmy, nic nepojmenovávají a jediným pojítkem je, že všichni se bojí.“ (Respondent 2)

„Ta mezinárodní novinářina je o ligu úplně někde jinde, a to nemyslím, že to prezentuje nějak ideologicky, ale přijde mi, že v těch analýzách jsou poučenější ty rozbor, je to vždycky v rámci kontextu má to nějaký příběh, nejsou to vytržené vyizolované informace, prázdné věci.“ (Respondent 5)

„Vím, jak fungují média. Média potřebují prodat to své sdělení. Píšu věci tak, aby si to lidi chtěli číst a kupovat. To znamená do jisté míry tam je ta reakce na ty instinkty a je potřeba to zvládnout. Na druhé straně jiný zdroj nemáme. Je to těžké o tom informovat vážně. Fakt je to těžké.“ (Respondent 3)

Sami respondenti často přidávají také oblast businessu.

„Myslím si, že oblast businessu je na tom nejlíp, protože a teď vytáhnu jen specifické spektrum, a to jsou ty firmy, které vlastně fungují globálně. To znamená na nadnárodním trhu, tam ta interkulturalita vlastně není nijak problematizovaná, protože je žitá, je prostě běžná. Ti lidé si na to zvykli, jsou zvyklí tady v tomto rámci fungovat komunikovat s kdekým po světě, takže jim nepříjde spousta věcí divných a hlavně tam v řadě těch nadnárodních firem vlastně nehraje roli ta kulturní odlišnost. My ji strašně prožíváme, ona tam nějakou roli hraje, ale v podstatě je vedlejší, to důležité co se oceňuje je spíš ten pracovní výkon a ty debaty se vedou nikoli o kultuře, ale o práci.“ (Respondent 2)

„Vtipné je, že v businessu jsou citliví, ale když jdou domů, tak už zase nejsou.“ (Respondent 5)

4.5 Potenciál české společnosti v oblasti interkulturní citlivosti

V této kapitole bych ráda popsala výsledky rozhovorů, které jsem vyhodnotila na základě pátého okruhu otázek. Tento okruh byl zaměřen na potenciál rozvoje interkulturní citlivosti české společnosti a zodpovědností za interkulturní citlivost české společnosti.

Nejčastěji byla zmiňována oblast vzdělávání, současná situace vztahu školství a interkulturní citlivosti české společnosti je detailně rozebrána v předchozí kapitole s názvem Projevy interkulturní citlivosti české společnosti. Zapracovat by dle odborníků mělo na praktickém interkulturním vzdělávání, vyzdvihovat podobnosti nikoliv odlišnosti a podporovat žáky v komunikaci s žáky z cizích kultur, které máme na dosah. Velkou roli hrají učitelé na školách, kteří jsou dle názorů odborníků často demotivováni a nemají zájem pracovat na kultuře jejich organizace, tedy školy. Tento koloběh začíná již na pedagogických fakultách, odkud by měli vycházet pedagogové s vysokou úrovní interkulturní citlivosti, kteří tomuto konceptu rozumí, chápou jeho důležitost a mají zájem ho prakticky rozvíjet. To, jak funguje školství, je v kompetencích vlády, která by měla klást důraz na interkulturní vzdělávání již na základních školách. Vláda by také měla jít sama příkladem, neboť interkulturní citlivost není něco, co by bylo možno ošetřit legislativně.

„Mně přijde úplně nejlepší zajistit těm dětem, aby jezdili do jiných prostředí, a ne aby tam chodili nějací lidi vykládat o jiných kulturách, z té naší kultury a vykládat o tom, jak se má člověk chovat. Já i myslím, že to jsou naprosto dva rozdílné pohledy, ne zase že se tam pošle nějaký exot z Tibetu a postaví se tam před tu třídu a bude vykládat jak je jiný. Mně jde o to, že ta třída by měla vyjet někde k těm Polákům a měli by tam strávit týden někde společně a normálně spolu mluvit, což mi přijde nejlepší v té interkulturalitě. Mně přijde, že to jakým způsobem ta interkulturalita vstupuje do toho školství, že se strašně moc klade důraz na tu odlišnost, zatímco když ty děti se někde sjedou a jsou společně, spíš najdou tu přirozenou společnost než by hledaly ty rozdíly a stavěly na nich.“ (Respondent 2)

„Aby ta vláda nastavoval příklad v praxi. To uděláte jenom přes školství. Jinou možnost nemáte. Jsem o tom přesvědčena. To jde jenom přes školství. To školství vám produkuje absolventy do všech těch institucí. Té padesátileté paní na úřadě, jak jí má ta vláda změnit. Můžete ji maximálně vyměnit. Ale za koho? Nejdříve se musí vychovat lidi, kteří už ty věci budou vnímat jinak.“ (Respondent 5)

„Pro mne je to téma, kdo ty děti bude ty věci učit a kdo to bude učit ty učitele. To je pro mne alfa omega. Dosáhnou toho jen tak, že ti učitelé budou nositeli interkulturní citlivosti. A že ta vedení těch škol bude nositeli. To se nestane ze dne na den. Je třeba na to, ale systematicky pracovat. Musí to na těch školách chtít, když to nikdo jiný nedokáže.“

„Nedá se říct, že za to zodpovídá vláda. Vláda nastavuje svým chováním kritéria a zákony, které neschvaluje vláda, ale poslanec, definuje tu dobrou praxi ve společnosti, a to

definuje nějaký sankční mechanismus. Téma jako interkulturní citlivost jim nejde ošetřit jako legislativě.“ (Respondent 5)

Na rozvoji interkulturní citlivosti české společnosti by se měly podílet také neziskové organizace. Podle respondentů by bylo vhodné, kdy více spolupracovaly s vládou a své projekty se pokoušely cílit na lidi, jež se doposud o tuto problematiku nezajímali. Velmi důležité je také jejich vystupování na veřejnosti, neziskové organizace by měly působit pragmatictější a pracovat na kultuře organizace. Kultura neziskové organizace by měla vycházet z toho, že komunikují s veřejností jako profesionální, zodpovědné, transparentní a realistické organizace s plánem na předcházení případně řešení možných interkulturních konfliktů.

„No asi víc at' dělají, ale ještě víc prostě pracovat na tom svém postavení, na té své identitě, trochu víc se dostat do té v uvozovkách k moci v práci s tou vládou, to si myslím, že asi. A ty by je měla taky podpořit neignorovat třeba i s finanční podporou ministerstva.“ (Respondent 1)

„Neslyšela jsem od žádné neziskovky žádný konzistentní názor, který by vycházel nějaké reality a nabízel nějaké smysluplné řešení. Ještě jsem to neslyšela v médiích. Jenom jsem četla prohlášení, že je musíme přijímat, že je to naše povinnost a solidarita a bla, bla, bla, bla. Ale jestli jsou ty neziskovky připravené na to integrovat lidi. Nezpochybňuju ty hodnoty, vůbec.“ (Respondent 3)

„Jsou nestátní zařízení, které čerpají veřejné peníze. To je zásadní problém. Mají soukromou právní poradu, vznikají jako soukromé sdružení a čerpají peníze ze státu nebo evropské unie, a to jsou veřejné prostředky. To jsou peníze z daní lidí. A ty lidi mají přece právo vědět, kam ty peníze ten stát dává a když ten stát peníze dává na něco, co neumí, vysvětlí k čemu to je tak pro ty lidi je to nedůvěryhodné. A pak neziskovky diskreditují ten stát.“ (Respondent 4)

„Investice do komunikace. Komunikační strategie. Jak budeme o těch věcech komunikovat. Ne, co budeme lidem říkat, ale jak to budeme lidem říkat. To jsou dvě mocné zbraně, které teď máme. Komunikační strategie a vzdělávání. Komunikace je slabá stránka těch neziskovek.“ (Respondent 3)

Někteří respondenti vnímají potenciál také mezi žurnalisty v české společnosti.

„Já myslím, že by docela dost pomohlo, abychom měli poučené ty novináře. Že by to trochu prospělo té situaci. Kdybychom neřvali různé urážky, ale dělali nějaké pořádné rozbory, myslím si, že by poměrně dost pomohlo, kdyby tady byli v Česku vůbec nějakí odborníci, kteří se tím tématem zabývají. Protože vlastně někde zmizeli a nejsou vůbec

slyšet a vidět. Nebo začít tu diskuzi, se bavit o tom kde je ta naše pozice v tom světě. Odejít od těch částečných témat nevidět tu imigraci jako invazi jako nějaký nájezd lidí, to je součástí toho že ten svět funguje trošičku jinak, jak jsme byli zvyklí.“ (Respondent 2)

Rezervy jsou vnímány také v činnosti vlády zaměřené na podporu interkulturní citlivosti, integrační a osvětové programy.

„V Anglii my máme stále anglickou kulturu, máme hodně východní kultury, máme mešity, čínské, indické chrámy, budhistické chrámy. Ali lidé v Anglii se nestali budhisty nebo muslimy. A dobrá věc na tom je, že vláda je podporuje, ale také se tam mohou všichni připojit a mít tu zkušenost. To je ta věc, kterou mám na Anglii rád, že lidem dovoluje slavit svoje svátky, ale každému, nejen jejich kultuře. Nemůžete si říct, to je jen pro muslimy, vláda to spolufinancuje, tak je to pro všechny. Musí to být otevřené široké veřejnosti. To pomáhá rozvíjet dobrou kulturní citlivost. Lidé jdou na tyto oslavy a říkají si, pojdme se podívat o čem ta kultura je. A jdou do toho chrámu, vidí, jaké to je, no jo, jsou jiní, ale jídlo je dobré, dobrá muzika a pomalu se učí o cizích kulturách.“ (Respondent 5)

„Je kulturně integrační program. Naučí se v něm anglický jazyk, naučí se anglickou historií, anglické právo, královskou rodinu, vláda a jak je právo aplikováno, práva a povinnosti občana v Anglii. A musí mít naplněnou povinnou docházku, jestliže to tak není, byť jen u jednoho předmětu, tak opakují celý kurz, i když jsou jen nemocní. Musí podepsat dokument, jenž prohlašuje, že tento kurz navštěvovali pravidelně a mají splněnou docházku. A když tento kurz dokončí, skládají závěrečné zkoušky. Jestliže je složí, mohou se stát občany Spojného království. Ještě předtím ale také proškolit politiky kurzem kulturní citlivosti, dát jim dobré vzdělání v této oblasti, ale i kdo jsou tito uprchlíci. Zapojit byznys, školy a potom také komunity. Protože tohle jsou oblasti, které by měly být trénovány na kulturní citlivost.“

Ve stanovení zodpovědnosti za interkulturní citlivost české společnosti byli respondenti velmi opatrní. Prvotně jmenovali jednotlivce, následně zmiňovali rodinu, školu a také stát.

„No tak veřejnost asi, že máme tendence to na někoho házet jako větší vinu, ale začít u sebe by bylo dobrý a to zase vychází od toho vzdělávání, jak člověk přistupuje, ať už je to cokoliv nějaká odpovědnost ke společnosti jako takové. Hrabat si na tom vlastním písečku, tak abychom se nemuseli stydět a abychom měli čistý svědomí, že pro to děláme dost za sebe sami.“ (Respondent 1)

„Já si myslím, že za to zodpovědnost má člověk sám za sebe. Já jsem anarchista. Víím, že není možné uspořádání lidí, protože lidi na to nejsou dostatečně morálně vyspělí,

aby dokázali žít bez vládních těch. Ale já si nemyslím, že existuje jeden nějaký subjekt nebo entita, která má zodpovědnost za interkulturní citlivost Čechů. Já si prosté myslím, že odpovědnost má každý sám za sebe a s tím pak souvisí to, že vyrůstáme v nějakém prostředí. Vyrůstáme v rodině a pak jsme formováni školou.“ (Respondent 3)

V následující kapitole se pokusím shrnout zjištěné výsledky z jednotlivých zkoumaných oblastí.

5 Shrnutí analýzy dat

Na základě výše uvedených informací lze tedy říci, že si účastníci výzkumu myslí, že česká společnost nemá příliš silný vztah ke své kultuře v klasické podobě. Objevují se určité kulturní projevy, ale hromadně je odborníci hodnotí jako velmi slabé. Česká společnost má tendenci přebírat určité kulturní rysy z cizích kultur, což souvisí s mnoha faktory jako globalizace, modernizace, uprchlictví, migrace, konzumerismus, rozsáhlý ateismus a další. K dostatečnému a pravdivému přísunu informací se většina odborníků velmi vymezuje, neboť dle jejich názorů není možné poskytovat zcela dostatečné a naprosto pravdivé zprávy o cizích kulturách.

Mezi nejčastěji zmiňované oblasti, které byly klasifikovány jako potencionální pole působnosti interkulturní citlivosti, byl za prvé zmiňován kontakt s jednotlivcem z cizí kultury, za druhé styk s informacemi o cizích kulturách, což je dle odborníků velmi aktuální téma. A za třetí také prostor pro každého jedince, možnost začít sám u sebe.

Faktory, které podle názoru dotazovaných odborníků, ovlivňují interkulturní citlivost české společnosti, jsou současně faktory, které ovlivňují interkulturní citlivost jedince. Nejdůležitější je dle dotazovaných kvalitní praktické interkulturní vzdělávání, vlastní zkušenost a také osobnostní nastavení jedince.

Souhrnně lze tedy říci, že účastníci výzkumu si myslí, že interkulturní citlivost prostřednictvím interkulturního vzdělávání/multikulturní výchovy je v českém školství určitým způsobem implementována. Problém byl však kvalifikován v oblasti koncepce vzdělávacího systému České republiky. Interkulturní citlivost české společnosti se mimo jiné, odvíjí již od způsobu výuky na základních školách. Někteří žáci a studenti neznají dobře svoje kulturní a historické pozadí, což může vést k nepochopení důležitosti kultury pro ostatní národy. České školství je založeno převážně na správném opakování a učení se nazpaměť. V dětech nejsou rozvíjeny dovednosti a schopnosti porozumět cizím kulturám a prostřednictvím memorování nelze interkulturní citlivost naučit. Jestliže by byl dobrý základ pro rozvíjení dovedností interkulturní citlivosti již na základních školách, následný rozvoj v profesní oblasti by byl mnohem snazší, a to by se odrazilo v celé společnosti. Dětem ve školách jsou předávány znalosti a dovednosti někdy prostřednictvím velmi demotivovaných pedagogů. To, jak pedagogové učí, se odvíjí již od jejich studia na pedagogické fakultě. Právě zde by měl být na téma praktické interkulturní citlivosti kladen velký důraz. Ale také v pokračujícím studiu ostatních profesí, kde se lidé setkávají s lidmi jiných národností. Někteří respondenti se domnívají, že by školení interkulturní citlivosti

mělo začít „*shora*“, tedy od vlády, poslanců, senátorů a samotného prezidenta. Což by dle jiných respondentů nemělo výsledný efekt, který je zaručitelný jen cestou vzdělávání „*zdola*“. Tím je myšleno přes děti na základních školách, studenty na středních školách a následných vysokoškolských fakultách, převážně pedagogických.

Názory na práci s konceptem interkulturní citlivosti v oblasti zdravotnictví jsou velmi smíšené. Často jsou zdůvodňovány právě předchozím neadekvátním interkulturním vzděláváním již na vysoké škole. Konkrétní zkušenosti se opět liší, lze tedy dedukovat, že některá zdravotnická zařízení jsou na tom lépe, jiná hůře.

Stejně je tomu v sekci úřadů. Dle názorů respondentů se některé úřady nechovají citlivě vůči nikomu. Velká bariéra je vnímána v oblasti jazykové vybavenosti úředníků všeobecně.

Pro zhodnocení práce s interkulturní citlivostí české cizinecké policie nemám dostatek informací. Na základě vlastní zkušenosti jednoho z respondentů, mají zaměstnanci cizinecké policie školení v oblasti interkulturní citlivosti. Ta však vzniká již při přirozeném kontaktu s cizinci. Zmiňována je také těžká pozice těchto policistů, neboť s cizinci se obvykle setkávají jen v nepříjemných situacích.

Respondenti se obvykle shodli, že vláda má integrační programy, problém je však s jejich efektivní implementací.

Velmi zajímavou oblastí byly politické projevy. Politici jsou dle účastníků výzkumu v náročné situaci, neboť projevují-li se interkulturně citlivě na vyšší úrovni, jsou velmi často hned „*zanáplekovaní jako sluníčkáři*“. Vyšší úroveň interkulturní citlivosti prokazuje současný premiér Bohuslav Sobotka a také představitel České strany sociálně-demokratické Jiří Dientsbier. Velmi ostře se všichni odborníci vymezili vůči projevům prezidenta Miloše Zemana. Často byly označovány za xenofobní, podporující nenávist a extremismus, populistické, vyvolávající strach, manipulativní a ostudné před zbytkem světa.

V oblasti angažovanosti občanů byly zmiňovány neziskové organizace, které mají projekty a snaží se angažovat ve veřejné diskuzi. Často však mají špatně definované cíle a vystupují nepragmaticky, což snižuje jejich respekt a důvěryhodnost. Mnohdy se také setkávají s „*náplekováním*“.

Média, na základě projevů respondentů, nepracují s interkulturní citlivostí. Převážně je tomu tak proto, že jejich hlavním cílem je prodat informaci. Referované informace, jsou tedy podávány nejzajímavějším způsobem, který je často zkreslený.

Obvykle respondenti přidávali ještě oblast businessu, kde se s interkulturní citlivostí pracuje velmi hojně, neboť je podmínkou úspěšného obchodu.

Potenciál rozvoje interkulturní citlivosti české společnosti je vnímán primárně v oblasti vzdělávání, neziskovém sektoru a státu jako celku. Ke každé z těchto oblastí jsou výše zmíněné připomínky. Všichni odborníci však zdůrazňují, že je důležité myslet na to, že česká společnost se vyvíjí a přivyká si na kulturní odlišnosti pomaleji než státy, jejichž historii netvořil komunismus. To však neznamená, že v budoucnu nebude česká společnost projevovat vysokou úroveň interkulturní citlivosti.

„Není to nejsilněji kulturně citlivá společnost, ale musíme mít na paměti jednu věc, Česká republika je na cestě za kulturní citlivostí. Vyvíjí se. Protože když se nad tím zamyslíme, tak je Česká republika samostatná a svobodná teprve dvacet let. To není dostatek času. Dovolím si říct, že v příštích desíti, patnácti letech to bude úplně jiné.“
(Respondent 5)

Stručně je potenciál české společnosti vystižen takto:

„Tak jak to dnes je, to už člověk nezmění ze dne na den. Jediná cesta jak začít je měnit systémově všechny požadavky na všechny veřejné instituce a jedna zase produkovat absolventy, kteří k tomu zvládnou dostat.“ (Respondent 3)

Jak zmiňuji v teoreticko-kritické analýze dostupných zdrojů, zpracovanost tématu interkulturní citlivosti je v českém prostředí bohužel na velmi nízké úrovni. Konkrétně interkulturní citlivostí české společnosti se zatím žádný autor nevěnoval. V projektu výzkumu této práce¹⁶ jsem se zabývala také analýzou výzkumných prací alespoň na podobné téma. Nemám tedy s čím své výsledky práce porovnat. Nabízí se zde příležitost pro další výzkumníky.

¹⁶ Procházková, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.

Závěr

Ve své práci jsem se pokusila zpracovat poměrně mladé a zároveň velmi obsáhlé téma interkulturní citlivosti české společnosti. Určité komplikace působilo, že jsem zjišťovala, co si myslí odborníci o úrovni interkulturní citlivosti české společnosti, tedy o třetí straně. Tento design jsem však zvolila záměrně, neboť hlavním cílem práce bylo zprostředkovat ucelený, širokospektrý, akademický pohled odborníků, zainteresovaných do interkulturních vztahů a zjistit, jak hodnotí úroveň interkulturní citlivosti české společnosti. Zvolila jsem metodu kvalitativního výzkumu, protože nejlépe koresponduje s cílem práce a zároveň je relevantní vůči výzkumným otázkám.

V kapitolách věnovaných deskripci dat jsem na základě rozhovorů s odborníky z oblasti interkulturních vztahů zhodnotila interkulturní citlivost jednotlivých sektorů české společnosti a jejich práci na zvyšování této úrovně. Na základě výpovědí účastníků výzkumu jsem dospěla k názoru, že dotazovaní odborníci si myslí, že česká společnost není interkulturně nejcitlivější společností a nepracuje dostatečně efektivně na interkulturní citlivosti. Dle Bennettovy škály interkulturní citlivosti bych českou společnost zařadila do úrovně mezi druhým a třetím stupněm, neboli mezi bránění se odlišnostem a zmenšování rozdílů. Jakožto zásadní byly zmiňovány oblasti školství, vlády a neziskového sektoru. Prognóza do budoucna je však pozitivní, neboť je velmi důležité neopomínat fakt, že s kulturními odlišnostmi se česká společnost potýká mnohem kratší dobu, než jiné státy bez komunistické historie.

Účelem práce bylo také definovat faktory, které dle dotazovaných odborníků ovlivňují interkulturní citlivost české společnosti. Tyto faktory jsem rozlišila na vnitřní a vnější, zároveň jsou relevantní i vůči jednotlivcům, neboť právě jednotlivci tvoří obraz o celé společnosti. Jakožto nejzásadnější vnitřní faktory vystupují vlastní zkušenosti jednotlivce s cizími kulturami a osobnostní nastavení jednotlivce. Mezi stěžejní vnější faktory interkulturní citlivosti české společnosti patří rodina, vzdělávání, historie české země, ale také současná politická a celospolečenská situace.

Za velmi důležité jsem považovala zmapovat potenciál rozvoje interkulturní citlivosti české společnosti. Ten odborníci stanovili v oblasti praktického a efektivního interkulturního vzdělávání, celkovému vzoru a přístupu vlády k institucím ovlivňujícím interkulturní citlivost české společnosti a nevyužitých kapacit neziskovém sektoru.

Budoucím výzkumníkům bych doporučila konkrétněji zkoumat kteroukoliv z oblastí projevů interkulturní citlivosti české společnosti, neboť moje práce je spíše

všeobecným náhledem do problematiky interkulturní citlivosti české společnosti. Případně by mohlo být velmi zajímavé realizovat výzkum souvislostí mezi znalostí vlastní kultury a interkulturní citlivostí jednotlivce. Tento výzkum totiž předkládá teorii, že může existovat spojitost mezi slabým vztahem české společnosti ke své vlastní kultuře, náboženství a nízkou úrovní interkulturní citlivosti, způsobené neschopností pochopit důležitost a hodnoty a významu cizí kultury pro cizí společenství.

Tato práce by mohla sloužit jako námět k zamyšlení neziskovým organizacím pracujícím s českou veřejností a organizačními složkami státu, převážně v rámci antiopresivního přístupu. To hodnotím jako velmi významné pro rozvoj interkulturní citlivosti české společnosti, neboť je dle mého názoru velmi důležité upozorňovat na tuto problematiku v české společnosti. Dále pak studentům nejen pomáhajících profesí jako námět pro další výzkumnou činnost, neboť tuto oblast hodnotím jako velmi skromně zmapovanou.

Zdroje

- ASSMANN, J. (2001). *Kultura a paměť*. Praha: Prostor.
- BAJER, P. (2007). Interkulturní komunikace umožňuje efektivnější dorozumívání s cizinci. *Sociální práce/Sociálna práca*, 2, s. 38-40.
- BAUMAN, Z., MAY, T. (2010). *Myslet sociologicky*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- BENNETT, M. J. (1993). *Towards ethnorelativism: A developmental model of intercultural sensitivity*. Yarmouth, ME: Intercultural Press.
- BENNETT M. J., BENNETT J. M., ALLEN W. (2003). *Developing intercultural competence in the language classroom*. Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- BENNETT J. M., BENNETT, M. J. (2004). *Developing intercultural sensitivity: An integrative approach to global and domestic diversity*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- BERGER, P. L., LUCKAMANN, T. (1999). *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- BLACKMOREOVÁ, S. (1999). *Teorie memů: kultura a její evoluce*. Praha: Portál.
- BUCHTÍK, M. (2013): *Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2013* [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/postoje-ceske-verejnosti-k-cizincum-brezen-2013>.
- BUCHTÍK, M., PŘÍBĚNSKÁ A. (2013): *Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2013* [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <http://migraceonline.cz/doc/postoje.pdf>.
- BYRAM, M. (1999). *Cultural Studies and Language Learning: A Research Report*.
- BYRAM, M. (1997). *Teaching and assessing intercultural communicative competence*. Clevedon: Multilingual Matters
- CROSS, W. E., (1995). *The psychology of Nigrescence: Revising the Cross model*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- CROSS, W. E., (1996). *Nigrescence and ego identity development: Accounting for differential Black identity patterns*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- DEARDORFF, D. K. (2004). *Exploring interculturally competent teaching in social science classrooms*. London: SAGE Publications.
- DEARDORFF, D. K. (2009). *The SAGE handbook of intercultural competence*. London: SAGE Publications.
- ČERVENKA, J., (2013): *Vztah Čechů k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2013* [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/vztah-cechu-k-narodnostnim-skupinam-zijicim-v-cr-brezen-2013>.

- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2016): Cizinci: Počet cizinců [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-pocet-cizincu>.
- ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD (2016): Cizinci: zaměstnanost [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z https://www.czso.cz/csu/cizinci/2-ciz_zamestnanost.
- DISMAN M., (2002) Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha: Karolinum.
- DOHNALOVÁ, E. (2014). Formování profese interkulturní pracovník/ce v České republice. Nástroj posilování sociální soudržnosti kulturně diverzifikované společnosti. Sociální práce/Sociálna práca. 3, s. 22-25.
- ERSTE STIFTUNG (nedatováno): "We need cultural sensitivity from both sides" [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <http://www.erstestiftung.org/blog/we-need-cultural-sensitivity-from-both-sides/>.
- GEERTZ, C. (2000). Interpretace kultur. Praha: Sociologické nakladatelství.
- GELLNER, E. (1999). Rozum a kultura. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- GIDDENS, A. (1999). Sociologie. Praha: Argo.
- HLADÍK, J. (2014). Multikulturní kompetence studentů pomáhajících profesí. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
- HUBINGER, V., HONZÁK, F., POLIŠENSKÝ, J. (1985). Národy celého světa. Praha: Mladá fronta Praha.
- INBÁZE. Formování profese interkulturní pracovník/pracovnice: Zahraniční zkušenosti, praxe a vzdělávání v ČR. Praha. 2014
- KOSTKOVÁ, K. (2012). Rozvoj interkulturní komunikační kompetence (Pedagogický výzkum v teorii a praxi). Brno: Masarykova Univerzita.
- KELLER, J. (1992). Úvod do sociologie. Praha: Sociologické nakladatelství v Praze.
- LAWLESS, R. (1996). Co je to kultura. Olomouc: Votobia.
- MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY: Počet cizinců žijících v SRN (k 31. 12. 2014) podle země původu: [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/evropa/nemecko/.
- MIOVSKÝ, M. (2006). Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing, a. s.
- MOREE, D., TVRDOCHOVÁ D., KOCOUREK, J. (2014). Multikulturní výchova II. - Průřezová témata na 1. stupni ZŠ II. Praha. Raabe.
- MOREE D., HABART T., HÁJSKÁ M. a kol. (2008). Než začneme s multikulturní výchovou. Praha: Člověk v tísni, o. p. s.
- MOREE, D. (2015). Základy interkulturního soužití. Praha: Portál.

- MORGENSTERNOVÁ, M., ŠULOVÁ, L. a kol. (2007). Interkulturní psychologie. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- MORGENSTERNOVÁ, M., ŠULOVÁ, L., SCHOLL, L. (2011). Bilingvismus a interkulturní komunikace. Praha: Wolters Kluwer.
- MORVAYOVÁ, P. (nedatováno): Ujasněme si pojmy! Multikulturní výchova x interkulturní vzdělávání x transkulturní přístup [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <http://znv.nidv.cz/projekty/realizace-projektu/klice-pro-zivot/multikulturni-vychova/realizace/ujasnome-si-pojmy-multikulturni-vychova-x-interkulturni-vzdelavani-x-transkulturni-pristup>.
- NÁRODNÍ INSTITUT DĚTÍ A MLÁDEŽE MŠMT. T-Kit Interkulturní učení, řada č. 4. Praha. 2007.
- PARLAMENTNÍ INSTITUT (2014): Romové v České republice [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z [file:///C:/Users/zuzana%20Procházková/Downloads/pi-5-341%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/zuzana%20Procházková/Downloads/pi-5-341%20(1).pdf).
- PETRUSEK, M. (1994). Sociologie. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- POLICIE ČR (2015): Nelegální migrace v ČR od ledna do září 2015 [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <http://www.policie.cz/clanek/nelegalni-migrace-v-cr-od-ledna-do-zari-2015.aspx>.
- PREISSOVÁ-KŘEJČÍ A., CICHÁ, M., GULOVÁ L. (2012) Jinakost, předsudky, multikulturalismus. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- PROCHÁZKOVÁ, Z. (2016). Projekt výzkumu interkulturní citlivost české společnosti pohledem odborníků v oblasti interkulturních vztahů (absolventská práce). Olomouc: CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc.
- PRŮCHA, J. (2007). Interkulturní psychologie. Praha: Portál.
- PRŮCHA, J. (2010). Interkulturní komunikace. Praha: Grada Publishing, a.s.
- PRŮCHA, J. (2011). Multikulturní výchova. Praha: Triton.
- PRŮCHA, J., VETEŠKA J. (2014). Andragogický slovník. Praha: Grada Publishing, a.s.
- RAMANI, A. MMU: Intercultural studies, One Year Certificate Programme. List of Cultural Descriptors. Manchester. 2013/2014.
- RUSSELL, K. (2008). Atlas migrace. Praha: Mladá fronta, a.s.
- SAMOA, L. A., PORTER R. E., MACDANIEL E. R. (2012). Intercultural communication: A Reader. Wadsworth: Cengage Learning. 2012.
- SOUKUP, M. (2000). Přehled antropologických teorií kultury. Praha: Portál.

- SPRÁVA UPRCHLICKÝCH ZAŘÍZENÍ MINISTERSTVA VNITRA (2015): Statistiky příchodů do zařízení pro zajištění cizinců [online]. Dostupné: 1. 3. 2016 z <http://www.suz.cz/uvod/aktuality/2015/11/statistika-prichody-do-zzc/>.
- SZCZEPANSKI, J. (1966). Základní sociologické pojmy. Praha: Nakladatelství politické literatury v Praze.
- ŠÍŠKOVÁ, T. (2001). Menšina a migranti v České republice. Praha: Portál.
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. (1999). Základy kvalitativního výzkumu. Boskovice: Albert.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ K. a kol. (2007). Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál.
- WURZEL, J. S. (2004). Toward multiculturalism: A reader in multicultural education. Newton, MA: Intercultural resource corporation.

Počet znaků (bez mezer): 124 625